

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 19 grudnia 2016 r.

Poz. 8089

UCHWAŁA NR XXIV/182/2016 RADY POWIATU W ŚREMIE

z dnia 16 grudnia 2016 r.

w sprawie przyjęcia „Powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017-2020”

Na podstawie art. 12 pkt 11 ustawy z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym (Dz. U. z 2016 r. poz. 814, poz. 1579) oraz art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. z 2014 r. poz. 1446, Dz.U. z 2015 r. poz. 397, poz. 774, poz. 1505, Dz. U. z 2016 r. poz. 1330, poz. 1887), Rada Powiatu w Śremie uchwala, co następuje:

§ 1. 1. Przyjmuje się "Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017-2020", stanowiący załącznik do uchwały.

2. Program, o którym mowa w ust. 1 uzyskał pozytywną opinię Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Zarządowi Powiatu w Śremie.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady
(-) Piotr Ruta

Załącznik
do uchwały nr XXIV/182/2016
Rady Powiatu w Śremie
z dnia 16.12.2016 r.

POWIATOWY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI POWIATU ŚREMSKIEGO NA LATA 2017 - 2020

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski
ewidencjazabytkow@gmail.com

WROCLAW, SIERPIEŃ 2016

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

Spis treści

1. Wstęp	3
2. Podstawa prawna opracowania Powiatowego programu opieki nad zabytkami	4
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	5
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	7
4.1. Relacje Powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa	8
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
5.1. Relacje Powiatowego programu opieki nad zabytkami na lata 2017 - 2020 z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu	9
6. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu	10
6.1. Charakterystyka powiatu	10
6.2. Zarys historii obszaru powiatu	11
6.3. Krajobraz kulturowy	12
6.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	13
6.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	13
6.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	19
6.4.3. Gminne ewidencje zabytków i Gminne programy opieki nad zabytkami na terenie powiatu	21
6.4.4. Zabytki archeologiczne	23
6.5. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla powiatu	26
7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń	35
8. Założenia programowe	38
9. Instrumentarium realizacji Powiatowego programu opieki nad zabytkami	40
10. Źródła finansowania Powiatowego programu opieki nad zabytkami	41
10.1. Dotacje	42
10.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	47
10.3. Środki europejskie	48
11. Wydatki powiatu śremskiego związane z ochroną zabytków	49
12. Bibliografia	54
13. Spis tabel	55

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje związki międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno - gospodarczego.

W 20 lat po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiają się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu śremskiego jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego powiatu śremskiego. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Powiatowy program opieki nad zabytkami sporządzany jest przez Zarząd Powiatu, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Powiatu. Program ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Zarząd Powiatu przedstawia Radzie Powiatu sprawozdanie z wykonania Programu.

Program ten stanowi kontynuację opracowanego Programu opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2011 - 2014, który został przyjęty uchwałą nr VI/46/11 przez Radę Powiatu w Śremie dnia 30 marca 2011 r. Program został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

Powiatowy program opieki nad zabytkami to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą Programu jest lokalna wspólnota samorządowa. W zamierzeniu beneficjentami programu mają stać się nie tylko prywatni właściciele czy użytkownicy obiektów zabytkowych, ale również mieszkańcy powiatu. Istotnym celem Programu jest dążenie do osiągnięcia odczuwalnej i akceptowanej społecznie poprawy w zakresie: stanu zachowania i utrzymania obiektów zabytkowych znajdujących się na

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

terenie powiatu, szeroko pojmowanego zasobu dziedzictwa kulturowego oraz zachowania krajobrazu kulturowego. Ważne jest, aby poprawa ta dokonywała się przy partycypacji mieszkańców powiatu, w różnych formach ich życiowej aktywności (praca zawodowa, działalność społeczna, działania wynikające z prawa własności lub z użytkowania obiektów zabytkowych) zaangażowanych w opiekę nad zabytkami. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

2. Podstawa prawna opracowania Powiatowego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania Powiatowego programu opieki nad zabytkami stanowi ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne, na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych, służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem opieka nad zabytkami ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz Wojewódzcy Konserwatorzy Zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków (którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego), a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru. Zapisy ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ponadto, ustawa dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Zgodnie z art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy, Powiatowy program opieki nad zabytkami ma na celu, w szczególności:

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju;
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej;
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania;
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego;
5. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami;
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków;
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. - Dz. U. nr 78 poz. 483, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie powiatowym** (t. j., Dz. U. z 2015 poz. 1445).

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 199).
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 290).
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. 2013 poz. 1232, ze zm.).
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 1651, ze zm.).
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 782, ze zm.).
- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 406, ze zm.).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2016 poz. 239).
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2015 r. o zmianie niektórych ustaw w związku z wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu, tzw. Ustawa Krajobrazowa** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 774).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 987, ze zm.).
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. 2012 poz. 642, ze zm.).

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. 2015 poz. 1446, ze zm.).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego jest zgodny z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się Program połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego zbieżny jest ze strategicznymi celami państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Cele te wymienione są w następujących dokumentach:

- **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami 2014 - 2017**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2014 - 2017 przyjęty został 24 czerwca 2014 r. przez Radę Ministrów.

Cel główny Krajowego programu: Wzmocnienie roli dziedzictwa kulturowego i ochrony zabytków w rozwoju potencjału kulturowego i kreatywnego Polaków.

Do realizacji celu głównego opracowano trzy cele szczegółowe:

 1. Wspieranie rozwiązań systemowych na rzecz ochrony zabytków w Polsce.
 2. Wzmocnienie synergii działania organów ochrony zabytków.
 3. Tworzenie warunków do aktywnego uczestnictwa w kulturze, edukacji na rzecz dziedzictwa kulturowego oraz jego promocji i reinterpretacji.
- **Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 wraz z Uzupełnieniem na lata 2004 - 2020**

Narodowa Strategia Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2013 przyjęta przez Radę Ministrów 21 września 2004 r., rozwinięta w 2005 r., poprzez przygotowane przez Ministerstwo Kultury uzupełnienie Narodowej Strategii Rozwoju Kultury na lata 2004 - 2020.
- **Strategia Rozwoju Kraju 2020 - Aktywne społeczeństwo, Konkurencyjna gospodarka, Sprawne państwo**

Strategia Rozwoju Kraju 2020 została uchwalona przez Radę Ministrów 25 września 2012 r.
- **Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020**

Strategia rozwoju kapitału społecznego 2020 została przyjęta uchwałą z dnia 18 czerwca 2013 r. nr 104 przez Radę Ministrów.
- **Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030**

Koncepcja zagospodarowania przestrzennego kraju 2030 została przyjęta uchwałą z dnia 13 grudnia 2011 r. nr 239 Rady Ministrów.

4.1. Relacje Powiatowego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa

Przy sporządzaniu Powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu śremskiego uwzględniono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu wynikające z dokumentów na poziomie wojewódzkim:

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020 jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej powiatu. Zgodność Programu opieki nad zabytkami ze strategicznymi dokumentami regionu jest warunkiem koniecznym jego skutecznej realizacji.

Dokumenty opracowane na poziomie województwa:

- **Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2013 - 2016**

Program opieki nad zabytkami województwa wielkopolskiego na lata 2013 - 2016, przyjęty został uchwałą z dnia 28 października 2013 r. nr XXXVIII/763/13 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego. Program ten jest aktualizacją i kontynuacją Programu opieki nad zabytkami dla województwa wielkopolskiego opracowanego na lata 2008 - 2011.
- **Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020**

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku. Wielkopolska 2020 przyjęta została uchwałą z dnia 17 grudnia 2012 r. nr XXIX/559/12 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego. Jest to aktualizacja Strategii rozwoju województwa wielkopolskiego do 2020 roku przyjętej uchwałą z dnia 17 grudnia 2005 r. nr XLII/692A/05 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego.
- **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego przyjęty został uchwałą z dnia 26 listopada 2001 r. nr XLII/628/2001 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego, następnie zmieniony uchwałą z dnia 26 kwietnia 2010 r. nr XLVI/690/10 przyjętą przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego
- **Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do 2020 roku**

Strategia rozwoju turystyki w województwie wielkopolskim do 2020 roku została przyjęta uchwałą dnia 25 kwietnia 2016 r. nr XVIII/481/16 przez Sejmik Województwa Wielkopolskiego. Jest to aktualizacja Strategii przyjętej dnia 27 czerwca 2007 r., która obejmowała okres do 2013 r.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Powiatowego programu opieki nad zabytkami na lata 2017 - 2020 z dokumentami wykonanymi na poziomie powiatu

Władze samorządowe w procesie zarządzania powiatem kierują się wytycznymi zawartymi w sporządzonych na poziomie powiatowym opracowaniach, które obejmują całokształt zjawisk i czynników istotnych dla lokalnego rozwoju. Powiatowy program opieki nad zabytkami jest zgodny z innymi dokumentami powiatowymi dotyczącymi różnych aspektów życia społeczno - gospodarczego.

Powiat wykonuje zadania publiczne o charakterze ponadgminnym. Uchwała dotycząca przyjęcia Powiatowego programu opieki nad zabytkami podjęta przez powiat obowiązuje na terytorium całego powiatu - wszystkich gmin wchodzących w jego skład. Dlatego poszczególne gminy wchodzące w skład powiatu śremskiego opracowując własne dokumenty strategiczne i planistyczne o charakterze gminnym będą musiały przeanalizować i wziąć pod uwagę zapisy i działania dotyczące dziedzictwa kulturowego w powiecie zawarte w powiatowym programie.

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego zgodny jest z następującymi dokumentami:

- **Strategia Rozwoju Powiatu Śremskiego do roku 2020**

Strategia Rozwoju Powiatu Śremskiego do roku 2020 została przyjęta uchwałą z dnia 24 września 2014 r. nr XLIX/333/14 przez Radę Powiatu w Śremie.

W rozdziale 2.1.2. Kultura i dziedzictwo kulturowe, szczegółowo opisano dziedzictwo kulturowe powiatu, w tym najważniejsze zabytki w poszczególnych gminach powiatu, instytucje kultury, regionalizm powiatu, miejsca związane z osobami, które wpisały się w historię Powiatu.

- **Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Śremskiego na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019**

Program Ochrony Środowiska dla Powiatu Śremskiego na lata 2012 - 2015 z perspektywą na lata 2016 - 2019 został przyjęty uchwałą z dnia 27 czerwca 2012 r. nr XXIII/159/12 przez Radę Powiatu w Śremie. Program ten jest aktualizacją i kontynuacją dotychczasowego Programu ochrony środowiska (zatwierdzonego uchwałą Rady Powiatu w Śremie nr XXII/130/04 z dnia 31.03.2004 r.).

W Programie wskazano, że w 2010 r. powierzchnia obszarów prawnie chronionej przyrody na terenie powiatu śremskiego wynosiła 8561 ha, co stanowiło 14,9% powierzchni powiatu. Największym udziałem obszarów prawnie chronionych w ogólnej powierzchni powiatu odznaczały się gminy Brodnica (34,2%) i Śrem (25,6%). W porównaniu do 2005 r. powierzchnia obszarów chronionych zwiększyła się o 3,8%. Na terenie powiatu śremskiego znajdują się następujące formy ochrony przyrody:

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

- rezerваты przyrody: Rezerwat przyrody „Czmoń” (gmina Śrem), Rezerwat przyrody „Miranowo” (gmina Dolsk);
- 146 sztuk pomników przyrody;
- fragmenty dwóch parków krajobrazowych - Park Krajobrazowy im. Gen. D. Chłapowskiego, Rogaliński Park Krajobrazowy;
- użytki ekologiczne - łącznie 13, w tym wszystkie zlokalizowane są na terenie gminy Śrem;
- zespół przyrodniczo - krajobrazowy Łęgi Mechlińskie znajdują się na terenie gminy Śrem;
- Obszary Natura 2000 - Obszar specjalnej ochrony ptaków Ostoja Rogalińska PLB300017 oraz Rogalińska Dolina Warty PLH300012.

Powiat posiada pełne predyspozycje do rozwoju turystycznego, a w szczególności turystyki pobytowej związanej z wypoczynkiem nad wodą, wykorzystując obecną bazę noclegową, gastronomiczną i towarzyszącą. Powiat śremski jest także ciekawym miejscem dla rowerowych wycieczek. Gęsta sieć szlaków rowerowych sprawia, że można łatwo odkrywać piękno regionu. Przez teren powiatu przebiegają liczne piesze i rowerowe szlaki turystyczne.

Zarząd Powiatu w Śremie podjął uchwałę nr 56/433/2016 w sprawie przystąpienia do sporządzenia Programu ochrony środowiska dla Powiatu Śremskiego na lata 2017- 2020 z perspektywą na lata 2021- 2024 wraz z Prognozą oddziaływania na środowisko.

6. Charakterystyka zasobów oraz analiza stanu dziedzictwa i krajobrazu kulturowego powiatu

6. 1. Charakterystyka powiatu

Powiat śremski utworzony został w 1999 r. w ramach reformy administracyjnej. Jego siedzibą jest miasto Śrem. Powiat usytuowany jest w centralnej części województwa wielkopolskiego. Sąsiaduje z pięcioma powiatami: gostyńskim, jarocińskim, kościańskim, poznańskim i średzkim. Odległość między centralnie położonym miastem powiatowym Śremem, a stolicą województwa Poznaniem wynosi 42km. W skład powiatu wchodzi:

- gminy miejsko - wiejskie: Dolsk, Książ Wielkopolski, Śrem,
- gmina wiejska Brodnica.

Pod względem powierzchni powiat śremski zajmuje obszar 574 km² i stanowi 2% powierzchni województwa wielkopolskiego. Najwięcej ludności (70%) mieszka na terenie gminy Śrem, gdzie samo miasto Śrem ma ponad 30 tys. mieszkańców. Najmniej mieszkańców liczy gmina Brodnica.

Według podziału J. Kondrackiego na regiony fizyczno - geograficzne powiat położony jest w prowincji Niżu Środkowo - Europejskiego (31), w podprowincji Pojezierza Południowobałtyckiego. Obszar powiatu zajmuje częściowo makroregiony: Pojezierze Wielkopolskie, Pradolina Warciańsko - Odrzańska, Pojezierze Leszczyńskie. Na terenie

powiatu możemy wyróżnić następujące mezoregiony: Kotlina Śremska, Równina Wrześniańska, Wał Żerkowski, Równina Kościańska, Pojezierze Krzywińskie. Walorem powiatu jest zróżnicowana struktura krajobrazu. Układ krajobrazowy tworzą: Pradolina Warszawsko - Berlińska, Wysoczyzna Leszczyńska, Pradolina Obry.

Region Śremski to obszar bardzo malowniczy, bogaty w różnorodne, rzadko występujące gatunki fauny i flory. Znaczna jego część znajduje się w strefach ochrony, na przykład: rezerwat florystyczny Miranowo i obszar występowania goździka sinego w Grzybnie, Park Krajobrazowy im. gen. Dezyderego Chtapowskiego (gmina Śrem), Rogaliński Park Krajobrazowy (gmina Brodnica, Śrem), Zespół Przyrodniczo - Krajobrazowy „Łęgi Mechlińskie” (gmina Śrem), Rezerwat Przyrody „Czmoń” (gmina Śrem), Rezerwat Przyrody „Miranowo” (gmina Dolsk). Najwyższe wzniesienie moren czołowych - Pagórki Dolskie osiągają 149 m n.p.m. Północna część powiatu jest stosunkowo płaska, z szeroką doliną rzeki Warty.

6.2. Zarys historii obszaru powiatu

Centrum powiatu stanowi miasto Śrem, które po raz pierwszy wspomniane zostało w dokumentach pisanych z 1136 r. jako ważny gród kasztelański. Tworzy je układ urbanistyczny o regularnym, czytelnym układzie przestrzennym, zachowanym do obecnych czasów bez większych przekształceń. Ośrodkiem rozplanowania jest wydłużony, czworoboczny rynek z wylotami w narożnikach. Zabudowa miasta składa się głównie z kamienic o wielkości i formach typowych dla architektury XIX w. i 1 połowy XX w. Założenie urbanistyczne miasta zostało wpisane do rejestru zabytków.

Miejscowość Książ Wlkp. posiada zachowany czytelny układ architektoniczny z czworobocznym rynkiem wraz z zabudową małomiasteczkową. Pierwsza wzmianka o Książu pochodzi z 1273 r. Miasto prywatne lokowane na prawie miejskim stanowiło kolejno własność Księskich herbu Łodzia, następnie Pogorzelskich, Trąmpczyńskich, później Zakrzewskich i Budziszewskich. Ośrodkiem rozplanowania miasta jest czworoboczny rynek, z naroży którego wybiegają ulice wylotowe. Zabudowa miasta składa się głównie z domów o wielkości i formach typowych dla architektury XIX w. i 1 poł. XX w., o parterowych bryłach nakrytych dwuspadowymi dachami. W częściowo zmienionej formie zachowała się zabudowa folwarku, z pochodzącym z poł. XIX w. spichlerzem oraz budynkami kolonii mieszkalnej.

Miejscowość Dolsk, wzmiankowana już w 1136 r. jako własność arcybiskupów gnieźnieńskich, posiada zachowany czytelny układ składający się z następujących części: centralnego układu urbanistycznego z czworobocznym rynkiem i wywodzącym się ze średniowiecza układem ulic, z małomiasteczkową zabudową, z oddalonego na południe od śródmiejskiej zabudowy gostyńskiego przedmieścia, a na północy przedmieścia śremskiego, z lokowanego na zachodnim skraju miasta nad północnym brzegiem jeziora Wielkiego Dolskiego zespołu folwarku Jaskółki, z pozostałościami założenia dworskiego, dworu biskupiego oraz ze znajdującego się na południowy - zachód przedmieścia Banie, dawnej wsi

z kościołem św. Wawrzyńca. Założenie urbanistyczne miasta jest wpisane do rejestru zabytków i podlega ochronie konserwatorskiej, która obejmuje prawie w całości jego historyczne granice wraz z zabudową miasta, składającą się głównie z domów mieszkalnych o formach typowych dla architektury XIX w. i 1 poł. XX w.

Wieś Brodnica po raz pierwszy została wzmiankowana w źródłach w 1230 r. jako własność szlachecka Brodnickich herbu Łódzia. W latach 1420 - 1580 wzmiankowana jako miasto. Przywilej lokacyjny nie jest znany. Miejscowość posiada czytelny układ przestrzenny zachowany do czasów obecnych bez większych przekształceń, złożony z zespołu rezydencjalno - folwarcznego i zespołu kościelnego.

6.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedzę i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturową, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości.

Na terenie powiatu śremskiego występują obszarowe wpisy do rejestru zabytków. W pierwszej kolejności należy wymienić tutaj układ urbanistyczny miasta Śremu wpisany do rejestru zabytków w 1956 r. i 1992 r. pod nr 543/49/A oraz 2254/A, a także założenie urbanistyczne Dolska, wpisane do rejestru zabytków 1956 r. pod nr 2516/A. Na terenie gminy Brodnica nie występują obszarowe wpisy do rejestru zabytków.

Powiat śremski w części położony jest na terenie dwóch parków krajobrazowych: Parku Krajobrazowego im. gen. Dezyderego Chłapowskiego oraz Rogalińskiego Parku Krajobrazowego. Pierwszy z nich został utworzony w 1992 r. i położony jest na terenie powiatu kościańskiego oraz śremskiego. Głównym zadaniem parku jest ochrona rzadkiego w skali kontynentu krajobrazu kulturowego, a także realizacja nowoczesnego rolnictwa opartego na ekologicznych zasadach funkcjonowania. Rogaliński Park Krajobrazowy został powołany w 1997 r. i obejmuje tereny gmin: Brodnica, Śrem, Mosina oraz Kórnik. Zadaniem parku jest ochrona jednego z największych w Europie skupisk wielowiekowych dębów szypułkowych rosnących w dolinie Warty. W jego składzie znalazły się: rezerwat krajobrazowy „Krajkowo” oraz rezerwat przyrody „Goździk Siny w Grzybnie”.

W powiecie śremskim znajduje się rezerwat florystyczny „Miranowo”, o powierzchni 4,78 ha utworzony w 1971 r. Chroni on pas oczeretów, szuwarów i łąki na południowo - zachodnim krańcu jeziora Dolskiego Wielkiego. W 1998 r. utworzony został rezerwat przyrody „Czmoń”, położony w Kotlinie Śremskiej, w całości na terenie gminy Śrem, którego

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

głównym celem ochrony jest zachowanie żywego lasu liściastego z licznie występującymi roślinami chronionymi w piętrze runa i podszytu.

W 1996 r. na wniosek mieszkańców wsi Kawcze utworzony został uchwałą Rady Miejskiej w Śremie Zespół Przyrodniczo - Krajobrazowy „Łęgi Mechlińskie”. W całości położony jest na terenie gminy Śrem i obejmuje swoim zasięgiem fragment doliny Warty na wschód od Śremu o powierzchni 780,19 ha. W większości są to tereny zalewowe. Zespół chroni największy w gminie kompleks lasów łąkowych i grądowych o powierzchni 180 ha oraz przyległe doń kompleksy podmokłych i zalewowych siedlisk przyrodniczych. Na terenie powiatu śremskiego występuje 141 pomników przyrody. Najczęściej chronione są pojedyncze drzewa i aleje, głównie ze względu na walory krajobrazowe oraz historyczne.

6.4. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) formami ochrony zabytków są:

- wpisanie do rejestru zabytków;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze powiatu śremskiego nie występują pomniki historii i parki kulturowe, natomiast występują pozostałe formy ochrony zabytków.

6.4.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie powiatu śremskiego znajduje się 99 zabytków nieruchomych (gmina Brodnica - 16, gmina Dolsk - 18, gmina Książ Wielkopolski - 15, gmina Śrem - 42), wpisanych do rejestru zabytków (Tabela nr 1), w tym 8 stanowisk archeologicznych (Tabela nr 2). Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie powiatu. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

Tabela nr 1. Zabytki nieruchomości wpisane do rejestru zabytków na terenie powiatu śremskiego

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU	ROK WPISU
GMINA BRODNICA				
1	Brodnica	kościół parafialny pw. św. Katarzyny	2162/A	1988
2	Brodnica	zespół pałacowy (pałac, park)	1715/A	1975
3	Chaławy	zespół dworski: dwór park	2117/A 2032/A	1987 1985
4	Chaławy	magazyn zbożowy (teren folwarku)	2157/A	1988
5	Chaławy	dwie aleje lipowe przy drogach: Piotrowo - Chaławy oraz Chaławy - Rakówka	2195/A	1990
6	Grabianowo	zespół dworski: dwór park	1995/A 1820/A	1985 1981
7	Grzybno	zespół dworski: dwór park	2562/A 2089/A	1995 1986
8	Itówiec	kościół parafialny pw. św. Andrzeja	922/Wlkp/A	1970
9	Itówiec	zespół pałacowy i folwarczny: pałac, park, folwark (stajnia koni wyjazdowych, kurnik, spichrz, spichrz z wieżą, czworak nr 19, czworak nr 20)	923/Wlkp/A 924/Wlkp/A	1973 1994
10	Jaszkowo	kościół parafialny pw. św. Barbary	2420/A	1932
11	Jaszkowo	zespół dworski: dwór, park, brama wjazdowa, oficyna (czworak)	2165/A 1020/A	1988 1970
12	Manieczki	zespół dworski: dwór kaplica park	2187/A 849/A 347/A	1990 1970 1968
13	Piotrowo	zespół dworski i folwarczny: dwór, park, folwark (rzędcówka, stajnia wyjazdowa, stodoła, wozownia z wagą, obora, ogrodzenie z główną bramą wjazdową)	805/Wlkp/A	1974, 1984, 2010
14	Przylepki	zespół pałacowy i folwarczny: pałac,	2039/A	1986

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

		folwark (świniarnia, stajnia, magazyn zbożowy, dom rządcy, kuźnia i stelmacharnia, stodoła), park z alejami	2144/A	1988
15	Szoldry	zespół dworski: dwór, spichlerz park	1023/A 322/A	1970 1968
16	Żabno	kościół pw. św. Jakuba Apostoła	2430/A	1932
GMINA DOLSK				
1	Błażejewo	kościół filialny pw. św. Jakuba	155/A	1968
2	Brzeźnica	park	2030/A	1985
3	Dolsk	założenie urbanistyczne	2526/A	1956
4	Dolsk	kościół filialny pw. św. Ducha	159/A	1968
5	Dolsk	zespół kościoła parafialnego pw. św. Michała, ul. Kościelna: kościół dzwonnica, ogrodzenie z bramą plebania, oficyna plebanii	2418/A 838/A 157/A	1953 1970 1968
6	Dolsk	kościół filialny pw. św. Wawrzyńca	837/A	1970
7	Dolsk	dom, ul. Rynek 23	1160/A	1970
8	Dolsk	willa „Azaria” ul. Śremskie Przedmieście 23	1716/A	1975
9	Dolsk	park dworski (w folwarku Podrzekta)	2016/A	1985
10	Lubiatówko	zespół dworski: dwór park spichrz	848/A 1990/A 2240/A	1970 1985 1992
11	Mełpin	zespół dworski: dwór, park	1897/A	1982
12	Międzychód	zespół dworski: dwór, park	1940/A	1984
13	Mszczyczyn	park dworski	2027/A	1985
14	Ostrowieczo	zespół dworski: dwór park	876/A 1946/A	1970 1984
15	Rusocin	zespół dworski: oficyna park	1021/A 1939/A	1970 1984
16	Trąbinek	park	2010/A	1985
17	Wieszczyżyn	kościół parafialny pw. św. Rocha	2623/A	1997
18	Wieszczyżyn	zespół dworski: dwór park	749/Wlkp/A	1984, 2009
GMINA KSIĄŻ WIELKOPOLSKI				
1	Chrzóstowo	zespół dworski: dwór,	1/A	1999

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

		park		
2	Chwałkowo Kościelne	kościół parafialny pw. św. Michała Archanioła	2241/A	1992
3	Chwałkowo Kościelne	spichrz folwarczny	835/A	1970
4	Gogolewo	kościół parafialny pw. Podwyższenia Krzyża dzwonnica, cmentarz przy kościele	258/Wlkp/A	1932, 2005
5	Gogolewo	dwór	1019/A	1970
6	Książ Wlkp.	kościół parafialny pw. św. Mikołaja	1159/A	1970
7	Książ Wlkp.	kościół ewangelicki, obecnie rzymsko - katolicki pw. św. Antoniego Padewskiego	2592/A	1996
8	Mchy	kościół parafialny pw. św. Marcina	2423/A	1933
9	Mchy	ogrodzenie	172/A	1968
10	Mchy	plebania	850/A	1970
11	Mchy	zespół pałacowy: pałac park spichrz	2490/A 171/A	1952 1968
12	Świączyn	zespół folwarczny (gorzelnia, stodoła, budynek inwentarski, spichrz, 2 obory, stodoła, szopa, wozownia, kuźnia, stajnia, rządówka)	68/Wlkp/A	2001
13	Włociszewki	zespół kościoła parafialnego: kościół pw. NMP Wniebowziętej, cmentarz przy kościele, plebania	871/Wlkp/A	1932, 2012
14	Włociszewki	zespół dworski: dwór, park	799/Wlkp/A	1970, 1989, 2010
15	Zaborowo	zespół dworski: dwór, park	2313/A 2120/A	1994 1987
GMINA ŚREM				
1	Błociszewo	kostnica na cmentarzu kościelnym	828/A	1970
2	Błociszewo	kościół pw. św. Michała Archanioła	2415/A	1932
3	Błociszewo	zespół pałacowy: pałac, pozostałości parku	1436/A 829/A	1973 1970
4	Dalewo	kościół parafialny pw. św. Wojciecha	2377/A	1932
5	Dobczyn	zespół dworski: dwór,	2035/A	1985

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

		park		
6	Góra	zespół dworski: dwór, park	842/A	1970
7	Grzymisław	zespół pałacowy: pałac, park	50/Wlkp/A	2001
8	Kadzewo	zespół pałacowy i folwarczny: pałac, park folwark „Małe podwórze” (dom mieszkalny, powozownia, stajnia)	1533/A 2607/A	1974 1996
9	Krzyżanowo	zespół pałacowy: pałac, park	1717/A 1942/A	1975 1984
10	Luciny	park	2081/A	1986
11	Łęg	zespół pałacowy: pałac, park	1913/A 2038/A	1983 1986
12	Mechlin	park z ogrodem i podwórzem gospodarczym	195/Wlkp/A	1985, 2004
13	Mórka	park dworski	1988/A	1985
14	Mórka	kościół pw. MB Wniebowziętej	2424/A	1932
15	Nochowo	zespół pałacowy: pałac, park	2345/A 1989/A	1995 1989
16	Psarskie	zespół pałacowy: pałac, park	1362/A 1718/A	1972 1975
17	Śrem	starostwo, ul. Mickiewicza 17	2588/A	1996
18	Śrem	budynki Bractwa Kurkowego, ul. Zamenhofs (kręgielnia - dawna strzelnica, świetlica, budynek administracyjny)	2243/A	1992
19	Śrem	kościół parafialny pw. NMP Wniebowziętej, ul. Farna 9	2427/A	1932
20	Śrem	ogrodzenie - mur z bramami	586/A	1969
21	Śrem	cmentarz przykościelny	2242/A	1992
22	Śrem	cmentarz parafialny ul. Cmentarna	2239/A	1992
23	Śrem	zespół klasztorny klarysek, ul. Promenada 7: kościół klasztorny pw. św. Ignacego Loyoli, ob. kaplica szpitalna,	856/Wlkp/A	1970, 2011

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

		klasztor, ob. Zakład Pielęgnacyjno - Opiekuńczy ogród klasztorny		
24	Śrem	park „Wójtostwo”	2016/A	1985
25	Śrem	dom, ul. Wawrzyniaka 2	880/A	1970
26	Śrem	Bank Ludowy, ul. Wawrzyniaka 3	782/Wlkp/A	2011
27	Śrem	dom z oficyną, ul. Kościuszki 2/Rynek	2303/A	1994
28	Śrem	kamienica ul. Kościuszki 10	2279/A	1993
29	Śrem	dom, ul. Matuszewskiego 2	2309/A	1994
30	Śrem	dom, ul. Marciniaka 2	2298/A	1994
31	Śrem	zespół klasztorny Franciszkanów: kościół pw. Narodzenia NMP, klasztor, ogrodzenie z bramami	2428/A 582/A	1932 1969
32	Śrem	kościół szpitalny, ob. parafialny pw. Św. Ducha	877/A	1970
33	Śrem	ratusz, Pl. 20 Października 1	1018/A	1970
34	Śrem	historyczne założenie urbanistyczne miasta	543/49/A 2254/A	1956 1992
35	Śrem	wodociągowa wieża ciśnień, ul. Mickiewicza	2002/A	1985
36	Śrem	budynek odlewni żeliwa ul. Kolejowa/Kilińskiego	2352/A	1995
37	Śrem	zespół koszarowy przy ul. Sikorskiego (koszary I, koszary II, 3 budynki zaplecza, ujeżdżalnia, internat przy ul. Kilińskiego, 3 wille oficerskie)	2302/A	1994
38	Śrem	lazaret z kaplicą, ob. dom opieki społecznej, ul. Farna 16	55/Wlkp/A	2001
39	Śrem	wikariat, ob. dom opieki społecznej, ul. Farna 18	56/Wlkp/A	2001
40	Śrem	gimnazjum śremskie, ob. LO, ul. Poznańska 11, sala gimnastyczna	2619/A	1997
41	Śrem	budynek stacji pomp i filtrów, ul. Franciszkańska 14	785/Wlkp/A	2010
42	Zbrudzewo	zespół dworski: dwór, park	965/Wlkp/A	2015

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

Tabela nr 2. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków na terenie powiatu śremskiego

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU	DATA REJESTRU
GMINA BRODNICA				
1	Chaławy	osada neolityczna, stan. 15, AZP 58-27/34,	2223/A	20.02.1992 r.
GMINA DOLSK				
1	Masłowo	cmentarzysko ciałopalne stan. 1, AZP 61-29/96	653/A	25.06.1969 r.
2	Ostrowieczno	grodzisko kultury łużyckiej, stan.1, AZP 61-29/227	1742/A	22.01.1976 r.
3	Lubiatowo	grodzisko stożkowate, grodzisko stożkowate, stan. 1, AZP 61-28/125	2056/A	20.01.1986 r.
GMINA KSIĄŻ WIELKOPOLSKI				
1	Włościejewki	grodzisko stożkowate, stan. 1, AZP 60-30/167	2169/A	10.01.1989 r.
GMINA ŚREM				
1	Mórka	grodzisko późnośredniowieczne, stan. 1, AZP 61-28/61	1971/A	10.12.1984 r.
2	Psarskie	cmentarzysko stan. 2, AZP 59-28/34	1654/A	13.12.1974 r.
3	Śrem	grodzisko, stan. 7, AZP 59-28/108	orzeczenie konserwatorskie nr Kl.IV-73/34/57, poz. 43	04.05.1957 r.

6.4.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z art. 3. pkt 1 i 3 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytek ruchomy to rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będących dziełem człowieka lub związanych z jego działalnością, stanowiących świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową. Ze względu na bezpieczeństwo obiektów nie publikuje się szczegółowych danych na temat zabytków ruchomych. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków ruchomych na terenie powiatu śremskiego zostały przedstawione poniżej w Tabeli nr 3. Zabytki ruchome na terenie powiatu śremskiego znajdują się głównie w kościołach rzymskokatolickich i stanowią ich wyposażenie lub wystrój.

Wszystkie wymienione obiekty wpisane są do rejestru zabytków i również objęte są rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zobowiązuje właściciela lub posiadacza zabytku ruchomego do:

- zapobiegania zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytku;

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

- przeciwdziałaniu kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi za granicę;
- zawiadomienia Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków o uszkodzeniu, zniszczeniu lub kradzieży, zagrożeniu, zmianie miejsca przechowania, zmianach dotyczących stanu prawnego zabytku.

Do wpisania do rejestru zabytków kwalifikują się zespoły wyposażenia i wystroju kościołów parafialnych w Książu Wlkp., Mchach i Chwałkowie Kościelnym oraz wystroj sztukatorski sali balowej pałacu w Mchach autorstwa Michała Ceptowicza z 1792 r. z motywami roślinnymi i scenami figuralnymi, a także znaczna ilość występujących na terenie gminy kapliczek i figur przydrożnych.

Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie powiatu śremskiego

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT	NR REJESTRU	DATA REJESTRU
GMINA BRODNICA				
1	Brodnica	wystroj i 33 elementy wyposażenia kościoła pw. św. Katarzyny	122/Wlkp/B	26.05.2008 r.
2	Ilówiec	wystroj i 27 elementów wyposażenia kościoła pw. św. Andrzeja i MB Ilówieckiej	120/Wlkp/B	09.05.2008 r.
3	Jaszkowo	wystroj i 27 elementów wyposażenia kościoła pw. św. Barbary	95/Wlkp/B	04.07.2007 r.
4	Żabno	43 elementy wystroju i wyposażenia kościoła pw. św. Jakuba Apostoła	226/Wlkp/B	31.05.2012 r.
5	Żabno	dwa pomniki nagrobne oraz krzyż przydrożny na cmentarzu parafialnym	22/Wlkp/B	19.09.2000 r.
GMINA DOLSK				
1	Błajejewo	13 elementów wyposażenia kościoła pw. św. Jakuba	78/Wlkp/B	09.01.2006 r.
2	Dolsk	60 elementów wystroju i wyposażenia kościoła pw. św. Michała Archanioła	225/Wlkp/B	17.05.2012 r.
3	Dolsk	11 elementów wystroju i wyposażenia plebanii parafii pw. św. Michała Archanioła	248/Wlkp/B	08.10.2012 r.
4	Dolsk	13 elementów wystroju i wyposażenia kościoła pw. św. Ducha	247/Wlkp/B	08.10.2012 r.
5	Dolsk	5 elementów wystroju i wyposażenia kościoła filialnego pw. św. Wawrzyńca	295/Wlkp/B	14.06.2013 r.
6	Wieszczyczyn	39 elementów wystroju i wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Rocha	180/Wlkp/B	27.07.2010 r.

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

GMINA KSIĄŻ WIELKOPOLSKI				
1	Gogolewo	34 elementy wystroju i wyposażenia kościoła parafialnego pw. Podwyższenia Krzyża	158/Wlkp/B	07.09.2009 r.
2	Włociejewki	wystrój i 27 elementów wyposażenia kościoła pw. NMP Niepokalanie Poczętej	108/Wlkp/B	10.01.2008 r.
GMINA ŚREM				
1	Błociszewo	33 elementy wystroju i wyposażenia kościoła pw. św. Michała Archanioła	129/Wlkp/B	08.08.2008 r.
2	Dalewo	30 elementów wyposażenia kościoła pw. św. Wojciecha	393/B	1978 r.
3	Dalewo	33 elementy wystroju i wyposażenia kościoła parafialnego pw. św. Wojciecha	321/Wlkp/B	20.01.2014
4	Mórka	31 elementów wyposażenia kościoła pw. NMP Wniebowziętej	79/Wlkp/B	09.01.2006 r.
5	Śrem	kolekcja muzealiów po L. Sałacińskim	84/B	1971 r.
6	Śrem	50 elementów wyposażenia kościoła NMP Wniebowziętej	3/Wlkp/B	15.12.1999 r.
7	Śrem	figura Matki Boskiej z Dzieciątkiem na rynku	37/Wlkp/B	03.09.2002 r.
8	Śrem	17 elementów wystroju i wyposażenia zespołu klasztornego pw. św. Ignacego Layoli przy zakładzie opiekuńczym	135/Wlkp/B	14.10.2008 r.
9	Śrem	malowidła ściennie z kościoła farnego pw. NMP Wniebowziętej	162/Wlkp/B	16.10.2009 r.
10	Śrem	24 elementy wyposażenia kościoła filialnego pw. Narodzenia NMP	206/Wlkp/B (stary numer decyzji 404/B)	26.06.1995 r.

6.4.3. Gminne ewidencje zabytków i Gminne programy opieki nad zabytkami na terenie powiatu

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.). Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Zgodnie z art. 7 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) gminna ewidencja zabytków nie stanowi formy ochrony zabytków. Zgodnie z art. 21 jest podstawą do sporządzenia gminnych programów opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZiZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowanie Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętym między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Na terenie powiatu śremskiego wszystkie gminy posiadają wykonaną gminną ewidencję zabytków, jednak wymagają one zaktualizowania ze względu na odległy czas opracowania. Natomiast żadna z gmin nie posiada aktualnego Gminnego programu opieki nad zabytkami, co zostało przedstawione w Tabeli nr 4.

Tabela nr 4. Stan opracowanych gminnych ewidencji zabytków oraz Gminnych programów opieki nad zabytkami na terenie powiatu śremskiego

LP.	GMINA	GMINNA EWIDENCJA ZABYTEKÓW	GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTEKAMI
1	Brodnica	opracowana w 2011 r.	nieaktualny, opracowany na lata 2008 - 2011
2	Dolsk	opracowana w 2008 r.	nieaktualny, opracowany na lata 2008 - 2011
3	Książ Wielkopolski	opracowana w 2009 r.	nieaktualny, opracowany na lata 2008 - 2011
4	Śrem	opracowany w 2006 r.	nieaktualny, opracowany na lata 2012 - 2015

6.4.4. Zabytki archeologiczne

Stanowiska archeologiczne są ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach okolic powiatu śremskiego. Stanowiska archeologiczne to materialne ślady działalności ludzi. W obrębie stanowiska archeologicznego grupują się zazwyczaj pozostałości licznych powstających i zamierających kolejno osad czy cmentarzysk. Stanowią one podstawowe, a często wręcz jedyne źródło wiedzy o najdawniejszej przeszłości naszych ziem. Nawet dla późniejszych czasów, poczynając od średniowiecza, wyniki badań archeologicznych stanowią cenne uzupełnienie przekazów pisanych. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych uda się zidentyfikować nowe ślady osadnicze.

Na terenie powiatu występują 1473 zewidencjonowane stanowiska archeologiczne (8 wpisanych do rejestru zabytków), w tym (Tabela nr 5):

- grodziska: 14,
- osady: 1402,
- cmentarzyska: 54,
- inne: 3.

Tabela nr 5. Stanowiska archeologiczne zewidencjonowane i wpisane do rejestru zabytków na terenie powiatu śremskiego

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	LICZBA OGÓŁEM				LICZBA STANOWISK WPISANYCH DO REJESTRU ZABYTKÓW			
	gmina Brodnica	gmina Dolsk	gmina Książ Wlkp.	gmina Śrem	gmina Brodnica	gmina Dolsk	gmina Książ Wlkp.	gmina Śrem
Grodziska	1	7	3	3	-	2	1	2
Osady	363	442	296	301	1	-	-	-
Cmentarzyska	11	31	3	9	-	1	-	1
Inne	1	1	-	1	-	-	-	-
ŁĄCZNIE	376	481	302	314	1	3	1	3

Największy zasób stanowisk archeologicznych występuje na terenie gminy Dolsk. Teren ten był atrakcyjny dla osadnictwa w pradziejach i we wczesnym średniowieczu, na co wskazuje znaczne zagęszczenie stanowisk. Osadnictwo na tym obszarze jest bogate i urozmaicone, zlokalizowane głównie wzdłuż krawędzi i stoków dolinek, m.in. doliny Kanału Obry oraz mniejszych cieków w okolicach wsi Trąbinek, Kotowo i Nowieczek. Stanowiska archeologiczne występują także wzdłuż brzegów jezior Wielkie Dolskie, Trąbinek Ostrowieczno, Nowiec, Mełpińskie i Lubiatówko. Wyraźne skupisko pozostałości po dawnym osadnictwie odnotowuje się w okolicy miejscowości Dolsk, Mełpin, Mszczyszyn, Ostrowieczno, Księginki, Kotowo, Trąbinek, Nowieczek. Najstarsze ślady osadnictwa związane są z okupowaniem przez krótkotrwałe obozowiska mezolitycznych społeczności myśliwsko - rybackich krawędzi małych dolin w pobliżu wsi Nowieczek, Ostrowieczno, Lubiatowo, Mszczyszyn. Na uwagę zasługuje osada neolityczna w Małachowie. Wśród punktów osadniczych z epoki brązu szczególną wartość reprezentują osady kultury łużyckiej

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

w Mełpinie, Kotowie, Trąbinku i Mszczycynie oraz cmentarzysko ludności kultury łużyckiej w Małachowie. Z okresu wpływów rzymskich (epoka żelaza) pochodzą rozległe osady w Księginkach i Pokrzywnicy. Obszary wokół miejscowości Kotowo, Dolsk, Nowieczek, Ostrowieczno, Mełpin i Księginki należy uznać za domenę osadnictwa wczesno i późnośredniowiecznego oraz funkcjonującego w czasach nowożytnych.

Osadnictwo pradziejowe na obszarze gminy Brodnica koncentruje się głównie na krawędziach i stokach dolinek cieków wodnych, m.in. w okolicach Żabna i Iłowca Wielkiego. Liczniejsze stanowiska archeologiczne zlokalizowane są także między Grzybno i kanałem Szymanowo - Grzybno od miejscowości Brodnica po Górkę. Najstarsze ślady osadnictwa związane są z okupowaniem krawędzi małych dolin w pobliżu Żabna i Jaskowa przez krótkotrwałe obozowiska mezolitycznych społeczności myśliwsko - łowieckich. Z okresem neolitu związane są pozostałości osadnictwa kultury pucharów lejkowatych, szczególnie licznie reprezentowane na obszarach przynależących do wsi Esterpole, Grzybno i Żabno. Wśród punktów osadniczych z okresu brązu i żelaza szczególną wartość reprezentują skupiska osad ludności kultury łużyckiej i pomorskiej w okolicach Jaskowa, Iłowca Wielkiego i Górki. Natomiast miejscem szczególnej koncentracji osadnictwa wczesnośredniowiecznego oraz z okresu nowożytnego były okolice Brodnicy, Grzybna i Żabna.

Osadnictwo pradziejowe na terenie gminy Książ Wlkp. skupia się głównie na krawędziach i stokach dolinek cieków wodnych. Obszarem skoncentrowanego osadnictwa są stoki i krawędzie terenu w rejonie bezimiennych jezior i ich dopływów w okolicach miejscowości Książ, Kiełczynek, Konarskie i Włościejewki. Stanowiska archeologiczne zlokalizowano także na południe od jeziora Jarosławskiego. Najstarsze ślady osadnictwa na odnośnym obszarze związane są z krótkotrwałym okupowaniem przez ludność z epoki kamienia wydm w okolicach wsi Kiełczynek, Konarzyce oraz Konarskie. Wśród punktów osadniczych pochodzących z okresu neolitu szczególną wartość reprezentują pozostałości osad ludności kultury pucharów lejkowatych z Jarosławek, Włościejewek, Brzóstowni, Radoszkowa i Konarzac. Uwagę zwracają również relikty z młodszych okresów przedhistorycznych - z epok brązu i żelaza. Są to szczególnie liczne pozostałości osad ludności kultury łużyckiej i pomorskiej z okolic Konarzac, Kiełczynka i Włościejewek oraz ludności kultury przeworskiej w Jarosławkach, Konarzacach, Kiełczynku i Książu Wlkp. Z wcześniejszym średniowieczem związane są rozległe osady (tj. o dużym rozrzucie ceramiki) w okolicach Kiełczynka i Konarskich. Interesujący późnośredniowieczny zespół osadniczy tworzą obiekty ze stanowisk lokalizowanych w okolicach grodziska we Włościejewkach. Wyraźne skupisko pozostałości po osadnictwie nowożytnym odnotowano w okolicach wsi Mchy i Chwałkowo Kościelne, wokół rozciągających się tam cieków wodnych i podmokłych łąk.

Gmina Śrem była bardzo atrakcyjna dla osadnictwa w pradziejach i we wczesnym średniowieczu. Osadnictwo o znacznym zagęszczeniu występuje zwłaszcza na terasie nadzalewowej Warty - w pasie o szerokości 1 km. Na wschód od Warty najwyższą frekwencję wykazują stanowiska kultury łużyckiej i z okresu wpływów rzymskich, a następnie z okresu późnego średniowiecza. Dużo mniej intensywne osadnictwo występowało w okresie wczesnego średniowiecza. Skupiska stanowisk z epoki kamienia i kultury łużyckiej występują

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

w okolicach miejscowości Góra i Szymanowo, natomiast późnego średniowiecza i okresu nowożytnego wokół miejscowości Góra. Zagęszczenie stanowisk występuje w rejonie jeziora Móreckiego i Grzymisławskiego. Wyraźne skupisko pozostałości po dawnym osadnictwie odnotowuje się także w okolicy miejscowości Krzyżanowo i Błociszewo, wokół rozciągających się tam cieków wodnych i podmokłych pól. Najstarsze ślady osadnictwa związane są z okupowaniem krawędzi małych dolin w pobliżu wsi Niestabin i Grzymisław przez krótkotrwałe obozowiska mezolitycznych społeczności myśliwsko - rybackich. Wśród punktów osadniczych z okresu brązu i żelaza szczególną wartość reprezentują osada wczesnobrązowa w Niestabinie oraz osady kultury łużyckiej i pomorskiej w okolicach miejscowości Mórka i Niestabin.

Na terenie powiatu występują stanowiska archeologiczne o własnej formie krajobrazowej:

- gmina Brodnica:

Grzybno, stan. 1, AZP 57-27/37 - grodzisko późnośredniowieczne.

- gmina Dolsk:

Ostrowieczno, stan. 1, AZP 61-29/227 - grodzisko kultury łużyckiej,

Ostrowieczno, stan. 3, AZP 61-29/224 - grodzisko pierścieniowate,

Lubiatowo, stan. 1., AZP 61-28/125 - grodzisko stożkowate,

Lubiatowo, stan. 38, AZP 61-28/148 - grodzisko stożkowate,

Lubiatowo, stan. 37, AZP 61-28/147 - grodzisko kurhanowe,

Kotowo, stan. 68, AZP 61-29/86 - grodzisko stożkowate,

Drzonek, stan. 5, AZP 61-29/92 - kurhan,

Dolsk, stan. 5, AZP 61-29/262 - grodzisko.

- gmina Książ Wielkopolski:

Włociejewki, stan. 1, AZP 60-30/167 - grodzisko stożkowate,

Włociejewki, stan. 2, AZP 60-30/154 - grodzisko,

Mchy, stan. 42, AZP 61-30/62 - grodzisko,

Książ Wlkp., stan. 1, AZP 60-30/103 - grodzisko stożkowate.

Wszystkie stanowiska archeologiczne zewidencjonowane zostały w ramach Archeologicznego Zdjęcia Polski (AZP), czyli programu badawczo - konserwatorskiego, stanowiącego podstawową metodę ewidencjonowania stanowisk archeologicznych. Program ten systematyzuje dotychczasowy zasób wiedzy w rozpoznaniu archeologicznym terenu poprzez badania powierzchniowe oraz uwzględnienie wszelkich informacji zawartych w archiwach, zbiorach muzealnych, instytucjach, publikacjach.

Spośród zabytków archeologicznych występujących na terenie powiatu śremskiego dobrym stanem zachowania, niewymagającym żadnych zabiegów konserwatorskich cechuje się grodzisko we Włociejewkach, które jest dobrze zachowane i funkcjonuje jako nieużytek. Grodzisko w Lubiatowie, położone na terenie rekreacyjnym, wymaga zabezpieczenia i uzupełnienia ubytków w rzeźbie. Z kolei cmentarzysko ciałopalne kultury łużyckiej w Śremie i cmentarzysko ciałopalne kultury pomorskiej w Masłowie, położone na polach użytkowanych rolniczo, wymagają badań sondażowych w celu ustalenia stanu zachowania

substancji zabytkowej. Grodziska w Ostrowiecznie, Mórce i Śremie funkcjonują jako nieużytki i wymagają oznakowania oraz odsłonięcia rzeźby.

Głównym zagrożeniem dla zabytków archeologicznych z terenu powiatu są nielegalne poszukiwania z użyciem wykrywacza metali, które powodują niszczenie grodzisk, cmentarzysk i kurhanów. Niekorzystny wpływ na zabytkowe stanowiska archeologiczne wywierają także inwestycje przemysłowe, mieszkaniowe, budowa dróg i obwodnic, melioracje, budowa zbiorników retencyjnych oraz intensywne użytkowanie pól uprawnych (głęboka orka). Zagrożenie dla dziedzictwa archeologicznego stanowi także rozwój turystyki zwłaszcza nad rzekami, jeziorami i w obszarach leśnych. Tereny te atrakcyjne pod względem rekreacyjnym często były okupowane przez ludzi w pradziejach i wczesnym średniowieczu. Dostęp do wody, który stanowił podstawę egzystencji osadniczej umożliwiał tworzenie niezwykle licznych osad o metryce sięgającej od epoki kamienia po czasy nowożytne.

Aby zapobiec zniszczeniu stanowisk archeologicznych, prace ziemne prowadzone w strefie ochrony stanowisk archeologicznych wymagają prowadzenia prac archeologicznych w zakresie uzgodnionym z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Jest to szczególnie ważne podczas takich inwestycji jak: budowa obwodnic, dróg, zbiorników retencyjnych, kopalń kruszywa, gdyż inwestycje te z uwagi na szerokopłaszczyznowy charakter prac ziemnych w bezpowrotny sposób niszczą substancję zabytkową i obiekty archeologiczne. Rozwój przemysłu, turystyki i budownictwa mieszkaniowego może stanowić istotne zagrożenie dla zabytków archeologicznych, dlatego istotne jest wypełnianie przez inwestorów wymogów konserwatorskich określonych przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, a także uwzględnianie opinii i decyzji konserwatorskich w wydawanych przez starostę pozwoleniach na budowę. Bardzo ważną sprawą jest również edukacja mieszkańców powiatu na temat wartości znalezisk archeologicznych i potrzeby ich zachowania¹.

6.5. Zabytki o najważniejszym znaczeniu dla powiatu²

Na terenie powiatu śremskiego zachowały się liczne cenne zabytki nieruchome, wśród których wymienić należy przede wszystkim:

- **Obiekty sakralne**

Kościół pw. św. Katarzyny w Brodnicy zbudowany został w 1862 r. Wieżę kościelną wzniesiono w latach 1880 - 1890. Świątynia jest jednonawowa, orientowana, zbudowana na planie krzyża. Do przęśla od strony wschodniej przylegają dwie kwadratowe zakrystie z wejściami od zewnątrz. Nawa główna nakryta jest dwuspadowym dachem i krzyżuje się z transeptem nakrytym nieco niższym dachem z sygnaturką pośrodku skrzyżowania. Elewacje świątyni są ceglane ze szczytami w transepcie i wielokondygnacyjną wieżą od zachodu, która

^{1,2} Źródło: Program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2011 - 2014

przykryta jest hełmem z iglicą. Na szczególną uwagę zasługuje klasycystyczne tabernakulum wewnątrz świątyni, dwa późnobarokowe krucyfiksy oraz rzeźby Chrystusa Króla i Matki Boskiej z Dzieciątkiem.

Kościół parafialny pw. św. Andrzeja w Iłowcu pochodzi z 1841 r., zaprojektowany przez budowniczego rejencyjnego Abiht, wybudowany przez Ernesta Meinike ze Śremu. W 1902 r. dobudowano wieżę. Kościół jest w stylu późnoklasycystycznym, murowany, jednonawowy, z dwuspadowym dachem. W ołtarzu głównym znajduje się gotycka rzeźba Matki Boskiej z Dzieciątkiem z ok. 1400 r., rokokowe ołtarze pochodzą z kościoła pobernardyńskiego w Kościanie. Nad ołtarzem głównym znajduje się barokowy obraz św. Andrzeja Apostoła, w ołtarzach bocznych znajdują się: w prawym obrazu św. Antoniego Padewskiego i św. Władysława Węgierskiego, w lewym św. Anny Samotrzcę i św. Kazimierza Królewicza. Na elewacji wieży wisi tablica upamiętniająca 150-lecie świątyni. Przy wejściu na teren przykościelny stoi kolumna maryjna.

Kościół pw. św. Barbary w Jaszkanie to budynek powstały przed 1463 r., późnogotycki, orientowany, jednonawowy z prezbiterium węższym i niższym zamkniętym wielobocznie. Świątynia zbudowana jest z cegieł o układzie polskim, na zewnątrz opięta wielouskokowymi szkarpami. Wewnątrz znajduje się trzyprzęsłowa nawa i dwuprzęsłowe prezbiterium nakryte sklepieniem gwiaździstym z 1 poł. XVI w., w zakrystii zaś sklepienie kolebkowe. Okna i portale są ostrołukowe. Ołtarz główny kościoła pochodzi z 1710 r. i zawiera obraz Trójcy Św. oraz w zwieńczeniu obraz św. Barbary.

Kaplica pw. Narodzenia Najświętszej Marii Panny - kaplica rodowa Wybickich w Manieczkach ufundowana przez Józefa Wybickiego, zbudowana w 1786 r. w bezpośrednim sąsiedztwie dawnego dworu generała. Kaplica w kształcie rotundy z okrągłym, hełmowym dachem krytym blachą z sygnaturką pośrodku.

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła w Żabnie wzniesiono w 1789 r. z fundacji Jakuba Bilińskiego - właściciela wsi. Świątynia jest jednonawowa, konstrukcji sumikowo - łątkowej, od zewnątrz oszalowana, zbudowana na planie krzyża z transeptem. Posiada krótkie i zamknięte wielobocznie prezbiterium. Od południa przy nawie znajduje się kwadratowa wieża z zegarem od frontu oraz kruchtą w przyziemiu. Zwieńczona jest ona metalowym hełmem z dużą latarnią i krzyżem. Wewnątrz niej wiszą cztery dzwony, z których najstarszy pochodzi z 1799 r. Chór muzyczny jest nadwieszony i posiada wybrzuszenia w części środkowej. Nad chórem na belce widnieje napis i data budowy kościoła 1789. Świątynia posiada wyposażenie jednolite późnobarokowe i klasycystyczne z ok. 1790 r., w tym m.in. ołtarz główny z obrazami św. Jakuba i św. Katarzyny.

Kościół pw. św. Ducha w Dolsku zbudowany został w 1618 r. na miejscu wcześniejszej świątyni ufundowanej wraz ze szpitalem w 1442 r. przez bp. poznańskiego Andrzeja Opalińskiego. Posiada on konstrukcję zrębową, na zewnątrz oszalowany jest deskami, a nawa wzniesiona została na planie zbliżonym do kwadratu. Do nawy przylegają kruchty o konstrukcji szkieletowej. Nad zachodnią kruchtą wznosi się czworoboczna wieża zwieńczona hełmem gontowym z latarnią. We wnętrzu znajduje się belka z krucyfiksem

opatrzona w datę budowy. Na uwagę zasługują profilowane otwory drzwiowe o wyraźnych cechach gotyckich, zamknięte łukiem w ośli grzbiet i łukiem podkowiastym.

Kościół pw. św. Jakuba Apostoła w Błażewie jest niewielkim kościołem zbudowanym w 1676 r. dla drwali wyrabujących okoliczne lasy potrzebne dla wznoszonej wówczas świątyni na Świętej Górze. Kościół jest orientowany, jednonawowy z prezbiterium zamkniętym wielobocznie i dwiema kaplicami przy nawie, tworzącymi rodzaj transeptu. Na dachu góruje wieża z barokowym hełmem zakończonym latarnią. Wyposażenie świątyni zachowało cechy twórczości ludowej. Kościół posiada trzy ołtarze wykonane z drewna.

Kościół pw. św. Michała Archanioła w Dolsku wzniesiony został ok. 1460 r. z fundacji biskupa poznańskiego Andrzeja Opalińskiego i należy do najcenniejszych kościołów gotyckich w Wielkopolsce. Jest to świątynia orientowana, czyli posiadająca prezbiterium zwrócone na wschód, murowana z cegieł w układzie polskim o trójnawowym układzie halowym. Od południa przylegają do niej dwie prostokątne kaplice. Korpus kościoła i gotycka kaplica od zewnątrz opięte są uskokowymi szkarpami. W jego centralnej części znajduje się obraz koronacji Matki Boskiej z 1627 r. z warsztatu wielkopolskiego. Świątynia otoczona jest murem z barokową bramą i dzwonnica z końca XVIII w. zbudowaną na rzucie kwadratu.

Kościół pw. św. Wawrzyńca w Dolsku zbudowany został ok. 1685 r. na rzucie prostokąta z niewydzielonym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Świątynia otoczona jest kamiennym murem zbudowanym na początku XX w. W 1983 r. na skutek huraganu zniszczona została drewniana kwadratowa wieża, którą dobudowano do kościoła w XVIII w. Wyposażenie świątyni pochodzi z XVII w.

Plebania w Dolsku wzniesiona została w latach 1758 - 1770 staraniem proboszcza Marcina Ollrycha. W 1889 r. została gruntownie odrestaurowana. Złożona jest z domu mieszkalnego zwróconego frontem na wschód oraz oficyny usytuowanej pod kątem prostym do domu i połączonej z nim krótkim przejściem. Budynek plebanii jest murowany, późnobarokowy z dachem mansardowym z lukarnami. W 2001 r. odkryto wewnątrz rokokowe polichromie przedstawiające krajobraz z ogrodem otaczającym rezydencję oraz scenki rodzajowe z postaciami muzykantów, pochodzące z ok. 1750 r. Plebania zaliczana jest do najpiękniejszych w Wielkopolsce.

Kościół pw. św. Michała Archanioła w Chwałkowie Kościelnym wzniesiono w 1819 r. na miejscu wcześniejszego - drewnianego. W 1891 r. dobudowano w stylu neogotyckim prezbiterium oraz zakrystię z wieżą. Jest to świątynia orientowana, otynkowana i jednonawowa. W wystroju wnętrza wykorzystano m.in. fragmenty późnogotyckiej płaskorzeźby z Pokłonem Trzech Króli.

Kościół parafialny pw. św. Rocha w Wieszczyźnie to neorenesansowa budowla z 1908 r. Wieża kościoła zwieńczona jest hełmem, z dwoma dzwonami z 1681 r. W oknach znajdują się godne uwagi witraże. Wewnątrz neobarokowe sztukaterie, sklepienia krzyżowe w nawach bocznych, na skrzyżowaniu naw - kopuła. W zach. części kwadratowa kruchta, a wyżej czterokondygnacyjna, barokowa wieża. W prezbiterium w oknach po bokach ołtarza

głównego witraż Serca Matki Boskiej i Serca Pana Jezusa, przed prezbiterium na ścianie po prawej stronie znajduje się obraz Św. Rocha z poł. XIX w. zachowany z poprzedniego drewnianego Kościoła z 1404 r., który spłonął 30 marca 1906 r. Na zewnątrz znajduje się krypta grobowa Krzysztoporskich oraz tablice epitafijne. W murze umieszczone są dwie barokowe kapliczki z 1849 r. z figurami św. Jana Nepomucena i Serca Jezusowego.

Kościół pw. Podwyższenia Krzyża Świętego w Gogolewie postawiony został w 1779 r. na wzgórzu, przy zakolu Warty, w odległości ok. 1 km. od wsi. Wybudowany w stylu barokowym, orientowany, o konstrukcji szkieletowej, kryty gontem, jednonawowy z węższym i nieco niższym prezbiterium. W zachodniej części nawy znajduje się kruchta, pod którą jest krypta grobowa. Wewnątrz nawę podzielono dwoma rzędami słupów. Chór muzyczny wsparty na dwóch słupach jest wybrzuszony w kierunku nawy. Ołtarz główny pochodzi z 1780 r. i zawiera krzyż w otoczeniu korony cierniowej.

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP. i św. Mikołaja w Książu Wlkp. wzniesiony został w 1755 r. na miejscu świątyni drewnianej, z fundacji dziedzica miasteczka Macieja Wyssogoty Zakrzewskiego. W latach 1948 - 1949 został rozbudowany. Jest to budynek trzynawowy, od strony południowej znajduje się zakrystia, a od strony północnej kaplica Najświętszego Serca Jezusowego. Z wcześniej istniejącego kościoła barokowego zachowana została część zachodnia (obecnie prezbiterium), część transeptu włączona w nowy korpus oraz obraz Matki Boskiej z 1 poł. XVII w. Na suficie znajdują się trzy plafony: obraz Matki Boskiej Wniebowziętej, Agnus Dei - obraz przedstawiający polskich świętych i aniołów adorujących Ducha Świętego.

Kościół ewangelicki, ob. rzymskokatolicki pw. św. Antoniego Padewskiego w Książu Wielkopolskim - świątynia ta pierwotnie stanowiła zbór ewangelicki (do 1945 r.), została zbudowana w 1794 r. na miejscu domu modlitwy przez ewangelików. Była to budowla konstrukcji węglowej z wieżyczką. Drewno do budowy zostało подарowane przez ówczesnego właściciela Książa, Ignacego Zakrzewskiego. W 1836 r. budowla została gruntownie wyremontowana. Kościół został przebudowany w 1914 r. Posiada obecnie wieżę w stylu neobarokowym, na której umieszczony jest zegar.

Kościół pw. św. Marcina biskupa w Mchach został wzniesiony w latach 1575 - 1616 z fundacji Stanisława Sepińskiego. Jest to świątynia późnorenesansowa, orientowana, zbudowana na układzie jednonawowym z nawą dwuprzęsłową. Przy nawie od strony zachodniej stoi kwadratowa wieża z kruchtą w przyziemiu. W łuku tęczowym znajduje się kartusz z literami HP AD 1616. Chór muzyczny posiada wybrzuszoną balustradę wspartą na czterech kolumnkach. W pobliżu prezbiterium usytuowany jest późnorenesansowy nagrobek Stanisława Sepińskiego i jego żony Katarzyny z ok. 1600 r. Wewnątrz wieży wisi renesansowy dzwon z wybitą datą 1624.

Kościół pw. Niepokalanego Poczęcia NMP we Włoskiejewkach to świątynia późnogotycka, zbudowana w pocz. XVI w., reprezentująca styl gotyku nadwiślańskiego, orientowana, parterowa, murowana z cegły w układzie polskim z użyciem zendrówki o dwuspadowym dachu pokrytym dachówką. Ołtarz główny zawiera obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem z 1 poł.

XVII w. Na zewnętrznej ścianie znajduje się wmurowany w ścianę gład ze śladami stóp, nawiązujący do legendy o powstaniu kościoła.

Kościół NMP Wniebowziętej w Śremie to późnogotycki kościół zwieńczony 62 m wieżą. Czas jego powstania jest nieokreślony, prawdopodobnie budowę rozpoczęto po 1393 r. Jedną z kaplic, obecnie zakrytą, dobudowano w 1504 r., a kilka lat później wzniesiono wieżę. Kaplica Chłapowskich powstała w 1627 r. Jednonawowe wnętrze przykrywa sklepienie gwiaździste z XV/XVI w. Do zabytkowego wnętrza kościoła należą: ołtarz boczny, późnorennesansowy obraz Adoracja Matki Boskiej przez św. Wojciecha i św. Stanisława z ok. 1620 r., ołtarz główny z 1892 r. ze zdobiaczami go rzeźbami św. Piotra i Pawła, a w nim kopia obrazu Tycjana Wniebowzięcie Najświętszej Marii Panny z tego samego okresu. Na uwagę zasługuje również przyścienny nagrobek Jerzego Jączyńskiego, zmarłego w 1597 r. podstarościego śremskiego.

Kościół pw. św. Ducha w Śremie jest drugim najstarszym kościołem w mieście. Postawiony został w 1614 r., a po przejęciu go przez protestantów przebudowany w 1840 r. Jest to budynek jednonawowy z niewydzielonym prezbiterium o dwuspadowym, jednokalenicowym dachu, murowany z cegły w układzie polskim. Od wschodu znajduje się kaplica, a od zachodu kruchta neogotycka. Wnętrze kościoła zachowało wiele elementów nawiązujących do dawnego zboru ewangelickiego z charakterystycznymi balkonami. Fasada ozdobiona jest czworokątnymi wieżyczkami oraz ostrołukowym szczytem.

Kościół pw. św. Wojciecha w Dalewie powstał na pocz. XIV w. i należy do najstarszych zabytków powiatu. Pierwsze wzmianki o kościele pochodzą z 1367 r. Świątynia została przebudowana po pożarze w XVII w. Jest to budynek wczesnogotycki, jednonawowy, z nieco węższym prezbiterium, przykryty stropem, murowany z cegły w układzie polskim. W zakrystii znajduje się dwuprzęsłowe sklepienie kolebkowo - krzyżowe. Okna usytuowane są w tynkowanych obramieniach, zamknięte łukami odcinkowymi, a dach zwieńczony wieżyczką z 1697 r. Na uwagę zasługuje bogate wnętrze kościoła. Zamurowane wnęki okien prezbiterium zdobią barokowe freski. Ambona pochodząca z późnego baroku ozdobiona jest malowanymi postaciami czterech ewangelistów. Na ścianie zewnętrznej znajduje się tablica poświęcona ks. Piotrowi Wawrzyniakowi. Ciekawy element architektury stanowi dzwonnica konstrukcji szkieletowej z 1878 r., w której znajdują się dwa dzwony: z 1868 i 1926 r.

Kościół pw. św. Michała Archanioła w Błociszewie wzniesiony został w 1 poł. XVIII w. na miejscu wcześniejszego, pochodzącego z XV w. Posiada on konstrukcję szkieletową, na zewnątrz oszalowaną. Wewnątrz znajduje się nadwieszony chór muzyczny, wybruszony ku nawie. Okna zdobią neorenesansowe witraże z 1906 r., a małą wieżyczkę zegar pochodzący z 1847 r. Budynek posiada dwuspadowy dach kryty łupkiem.

Kościół pw. Wniebowzięcia NMP w Mórce pochodzi z poł. XVII w., posiada konstrukcję szkieletową, wypełnioną gliną, jest oszalowany, jednonawowy, z węższym i nieco niższym prezbiterium. Łuk tęczyowy koszowy wsparty jest na kolumnach tokańskich, a ściany rozczłonkowane pilastrami podtrzymującymi belkowanie. Ołtarz główny jest drewniany, malowany, wczesnobarokowy z końca XVII w., a drzwi prezbiterium do zakrystii żelazne

z listwową kratownicą z XVII w. Do najstarszych części kościoła należy nawa z wielobocznie zamkniętym chórem oraz zakrystia, w której znajduje się sklepienie kolebkowe z lunetami ozdobione rozetkami i główkami aniołków. Wnętrze kościoła prezentuje wystrój barokowy. Przy kościele znajduje się brama - dzwonnica z XIX w. z dwoma dzwonami z 1612 r.

Zespół poklasztorny Franciszkanów w Śremie powstał na przełomie XVII i XVIII w., składa się z kościoła pw. Narodzenia NMP oraz dawnego klasztoru Franciszkanów. Barokowy kościół jest budynkiem trójnawowym, halowym, z węższym prostokątnym prezbiterium. Wnętrze przykrywa w nawie sklepienie żaglaste, w prezbiterium kolebkowe z lunetami i skromną późnorennesansową sztukaterią z XVII w. Zabudowania klasztorne złożone są z trzech skrzydeł kryjących kwadratowy wirydarz. Oś elewacji frontowej zdobi późnobarokowy portal. W krużganku znajduje się tablica poświęcona ojcu Hieronimowi Gruszeckiemu.

Zespół poklasztorny Klarysek w Śremie obejmuje barokowy kościół św. Ignacego Loyoli oraz budynek poklasztorny pochodzących z XVIII w. W przeszłości na tym miejscu znajdowała się siedziba klasztoru Franciszkanów sprowadzonych do miasta w 1261 r., następnie od 1623 r. żeńskiego zakonu Klarysek oraz od 1855 r. zakonu Jezuitów. Obecnie znajduje się w nim Zakład Opiekuńczo - Leczniczy. Kościół pw. św. Ignacego Loyoli to budynek trzynawowy, o korpusie trzyprzęsłowym i wyższym prezbiterium zamkniętym wielobocznie. Znajduje się w nim chór muzyczny z wybrzuszoną częścią środkową i boczną.

- **Obiekty rezydencjonalne należące do powiatu śremskiego**

Zespół dworski w Grzybnie składa się z dworu oraz parku. Dwór zbudowany został w latach 1899 - 1905 przez ówczesnego właściciela majątku Franza Geuthnera z wykorzystaniem murów wcześniejszej budowli. Obecnie mieści się w nim Zespół Szkół Rolniczych. Jest to budynek murowany, otynkowany, o dwukondygnacyjnej zakomponowanej horyzontalnej bryle założonej na rzucie prostokąta z płytkimi ryzalitami w bocznych partiach elewacji frontowej, ryzalitem w elewacji tylnej oraz w elewacjach bocznych. Całość wieńczą wysokie, czterospadowe pokryte dachówką dachy z oknami powiekowymi, oświetlającymi wysoką kondygnację poddasza. Elewacje wsparte na wysokim, kamiennym cokole mieszczącym okna płytko posadowionej kondygnacji piwnic pokryte są tynkiem i pozbawione dziś w większości dekoracji architektonicznej. Prostokątne otwory okienne mają układ nieregularny, zdeterminowany wykorzystaniem murów wcześniejszej budowli. Elewacja frontowa zwrócona na zach. poprzedzona jest parterowym gankiem wspartym na dwóch parach kolumn, zwieńczonym parterowym daszkiem z trójkątnym naczółkiem w jego części środkowej. Elewacja tylna posiada trójosiowy ryzalit w części północnej, do którego przylega parterowy przeszklony aneks oświetlający wnętrze zlokalizowanej tu sali. Przy półn. elewacji bocznej zaprojektowano jednoosiowy, zwieńczony czterosпадowym daszkiem ryzalit mieszczący klatkę schodową. W jego górnej kondygnacji zachowane zostały pozostałości dekoracji architektonicznej w formie narożnych pilastrów. Wnętrze dworu jest dziś znacznie przekształcone, zaadaptowane i przystosowane do potrzeb szkoły. Zachowały się zarysy dawnego, dwutraktowego układu z wąskim korytarzem biegnącym wzdłuż budynku. Dwór reprezentuje typ architektury schyłkowego historyzmu, w której obok form współczesnych

widoczne są echa form barokowych. Teren przed elewacją frontową budynku wypełnia podjazd poprzedzony owalnym klombem gazonowym.

Park założony został w 2 poł. XIX w. i częściowo przekształcony w pocz. XX w. Jego powierzchnia wynosi 2,88 ha. Reprezentuje typ krajobrazowy z malowniczo ukształtowaną kompozycją, w której wykorzystane zostało naturalne ukształtowanie terenu wraz z przepływającym tędy kanałem oraz dwoma stawami w płn. - wsch. części parku. Na uwagę zasługują rosnące tam wiązy i sosny wejmutki.

Zespół pałacowy w Psarskiem tworzy wybudowany ok. 1867 r. w stylu neogotyckim przez Antoniego Raczyńskiego pałac, który odwołuje się do wzorów angielskich oraz powstały w XIX w. park. Charakterystycznym elementem budynku jest wysoka wieża ozdobiona krenelażem wraz z przylegającym do niej ośmiobocznym aneksem ogrodu zimowego. Asymetryczna elewacja frontowa zwrócona jest ku zachodowi z trójosiowym ryzalitem. W jego części środkowej, zaakcentowanej wieżyczkami, umieszczona została prostokątna płycina z dwoma tarczami herbowymi. Najbogatsze formy uzyskała jednak dekoracja architektoniczna elewacji północnej, powstała w czasie przebudowy ok. 1900 r., od kiedy elewacja ta zaczęła pełnić funkcję frontowej. Otwory okienne i drzwiowe zdobi dekoracja maswerkowa, a nadokienniki w formie oślego grzbietu ozdobione zostały rozetami i tarczami herbowymi. W płn. części obiektu zachowały się okazałe kamienne schody z neogotycką balustradą dekorowaną motywem maswerku. W zespole pałacowym mieści się obecnie Dom Pomocy Społecznej.

Park o układzie krajobrazowym założony został w XIX w. Jego powierzchnia wynosi 6,2313 ha, a elementem wyróżniającym są: dęby szypułkowe o obwodzie do 610 cm, lipy drobnolistne, graby, tulipanowiec amerykański oraz cis ukształtowany w formie altany.

Obecny układ parku, większość zadrzewienia, niektóre elementy sztuki ogrodniczej, dróżki i ścieżki pochodzą sprzed stu lat. Pewne elementy zostały przekształcone przez Grodzickich, Szoldrskich, a ostatnio przez dyrekcję Domu Pomocy Społecznej. Najistotniejszą zmianą jest powiększenie parku kosztem dawnych ogrodów od strony płn. i wsch. Park pełni rolę rekreacyjną dla podopiecznych Domu Pomocy Społecznej oraz dla osób ich odwiedzających.

- **Parki**

Parki podworskie to obiekty kulturowo - przyrodnicze zasługujące na szczególną uwagę. Poza ekspozycją ciekawych elementów przyrody stanowią niezwykłą oprawę dla zlokalizowanych w ich obrębie zabytkowych obiektów. Na terenie powiatu występuje 38 parków wpisanych do rejestru zabytków.

W gminie Brodnica zabytkowe parki wpisane do rejestru zabytków znajdują się w: Brodnicy, Chaławach, Grabianowie, Grzybnie, Iłówcu, Jaszkwie, Manieczkach, Piotrowie, Przylepkach, Szoldrach. Ich stan jest różny, lecz w ostatnim czasie coraz więcej parków doprowadzanych jest przez właścicieli do pożądanego stanu. W parku w Szoldrach znajdują się pomniki przyrody takie jak: platan klonolistny o obwodzie 480 - 560 cm oraz jesiony.

Szczególne walory krajobrazu gminy Dolsk, w tym: urozmaicona rzeźba terenu, jeziora i cieki wodne, stwarzały doskonałe warunki do tworzenia kompozycji przestrzennej

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

założeń parkowych. Parki lokowane na zboczach rynien jeziornych i w pobliżu jezior pozwalały na stworzenie dużej liczby punktów oraz rozległych osi widokowych, dodając rozmachu nawet niewielkim powierzchniom parkowym. Z dwunastu istniejących parków w gminie Dolsk wpisem do rejestru objętych zostało dziesięć, w miejscowościach: Brzeźnica, Dolsk, Lubiakówko, Mępin, Międzychód, Mszczyszyn, Ostrowieczko, Rusocin, Trąbinek, Wieszczyżyn.

Na terenie gminy Książ Wlkp. wpisem do rejestru objęte są 4 parki w zespołach dworsko i pałacowo - parkowych. Są one zlokalizowane w: Chrząstowie, Mchach, Włoskiejewkach i Zaborowie. W parku w Mchach znajduje się pomnikowy drzewostan, na który składają się m.in.: buk czerwony o obwodzie 310 cm, platan klonolistny - 320 cm i jesion wyniosły - 307 cm. Park we Włoskiejewkach wyróżniają dwa platany o obwodzie 490 i 320 cm, osiem dębów szypułkowych o obwodzie 320 - 590 cm oraz cztery lipy drobnolistne o obwodzie 340 - 480 cm.

W gminie Śrem znajduje się 14 zabytkowych parków wpisanych do rejestru zabytków, w miejscowościach: Błociszewo, Dobczyn, Góra, Grzymisław, Kadzewo, Krzyżanowo, Luciny, Łęg, Mechlin, Nochowo, Mórka, Psarskie, Śrem, Zbrudzewo. Jedynie park w Mechlinie jest na bieżąco pielęgnowany.

- **Cmentarze**

Cmentarze stanowią ważny element dziedzictwa kulturowego. Na terenie powiatu śremskiego znajduje się 37 historycznych, zewidencjonowanych cmentarzy, gdzie 23 z nich to cmentarze rzymskokatolickie, a 14 to cmentarze ewangelickie.

W gminie Brodnica istnieje 7 cmentarzy. Sześć z nich to cmentarze rzymsko - katolickie, w tym 3 przykościelne w Brodnicy, Jaszkwie i Żabnie oraz 1 ewangelicki w Żabnie. Żaden z zachowanych w/w cmentarzy nie jest wpisany do rejestru zabytków.

Na terenie gminy Dolsk znajduje się 9 cmentarzy, z których 4 to cmentarze rzymskokatolickie, w tym 2 przykościelne w Dolsku i Wieszczyżynie, a pozostałe 5 to cmentarze ewangelickie. Także na tym terenie żaden z cmentarzy nie jest wpisany do rejestru zabytków.

W gminie Książ Wlkp. zachowanych zostało 9 cmentarzy. Pięć z nich to cmentarze rzymsko - katolickie, w tym 2 przykościelne w Gogolewie i Włoskiejewkach oraz 4 ewangelickie w Konarzycach, Książu, Zaborowie i Zakrzewicach. Wpisem do rejestru zabytków objęty jest jedynie cmentarz przykościelny w Gogolewie.

Spośród 12 cmentarzy usytuowanych na terenie gminy Śrem 8 to cmentarze rzymskokatolickie, a 4 - cmentarze ewangelickie. Do rejestru zabytków wpisany został cmentarz przykościelny pw. NMP Wniebowziętej w Śremie oraz cmentarz parafialny przy ul. Cmentarnej w Śremie.

- **Inne obiekty należące do powiatu śremskiego**

Budynek dawnego starostwa przy ul. Mickiewicza 17 w Śremie zaprojektowany został przez architekta Paula Pitta i powstał w latach 1911 - 1913. Jest budowlą na rzucie zbliżonym do litery „L”, murowaną, podpiwniczoną, dwukondygnacyjną, z wysokimi wielopołaciowymi dachami z niską wieżą nakrytą hełmem w części głównej. Rozbudowana bryła składa się z korpusu głównego zryzalitowanego w narożach dwóch elewacji oraz wąskiego skrzydła przylegającego do elewacji tylnej. Ryzality wieńczą bogate szczyty z trójkątnymi frontonami i dekoracją o motywach renesansowych. Przesunięty z osi fasady główny kamienny portal nawiązuje do form renesansu. Układ wnętrz skupiony został wokół sieni o bogatej dekoracji sztukatorskiej, obszernego hallu z ozdobną posadzką ceramiczną oraz klatką schodową doświetloną oknami witrażowymi. Trójbiegowe łamane schody o żeliwnej balustradzie prowadzą do kondygnacji poddasza. W budynku zastosowane zostały formy architektury historyzującej, nawiązującej do renesansu północnego. Obecnie mieści się w nim Starostwo Powiatowe.

Gmach dawnego gimnazjum w Śremie wraz z salą gimnastyczną przy ul. Poznańskiej 11 to jedna z najstarszych szkół w Wielkopolsce. Jej absolwentami byli m.in. ks. Piotr Wawrzyniak, prof. Heliodor Świącicki, prof. Antoni Kalina oraz Teodor Jeske - Choiński. Obecnie mieści się tam Zespół Szkół Ogólnokształcących. Budynek szkoły powstał w 1869 r. i założony jest na rzucie prostokąta z przylegającym prostopadle od północy do środkowej części elewacji tylnej wydłużonym skrzydłem. Dwu i trójkondygnacyjną bryłę pokrywają niskie, czterospadowe dachy. Elewacja budynku pozostawiona w nieotynkowanej cegle, przepruta zamkniętymi półkoliście w głównej bryle prostokątnymi otworami okiennymi o regularnym układzie osiowym, nawiązuje do popularnych w XIX w. wzorów zaczerpniętych z kultury romańskiej.

We wnętrzu zachowany jest pierwotny układ pomieszczeń, reprezentacyjna klatka schodowa oraz stolarka drzwiowa. Sala gimnastyczna wybudowana została w 1882 r. w podobnej stylistyce architektonicznej. Przed szkołą znajduje się głąz narzutowy z tablicą upamiętniającą stacjonowanie w tym budynku w 1939 r. sztabu Wielkopolskiej Brygady Kawalerii. Zespół budynków jest interesującym przykładem budowli użyteczności publicznej, charakterystycznych dla epoki i regionu, wzniesionych z zastosowaniem form architektury i dekoracji odwołującej się do epoki średniowiecza i renesansu.

Budynek lazaretu przy ul. Farnej 16 w Śremie wraz z przylegającą od strony pld. - zach. kaplicą przyszpitalną powstał w latach 1861 - 1862. W latach 1927 - 1933 nastąpiła rozbudowa obiektu o dodatkowe parterowe skrzydło w południowo - wschodniej elewacji bocznej. Dawny lazaret jest budynkiem założonym na planie prostokąta z nieznacznie zryzalitowaną częścią elewacji frontowej, zwieńczoną trójkątnym naczółkiem z półkolistym oknem. Na osi pseudoryzalitu znajduje się główne wejście. Od strony południowo - zachodniej przylega kaplica z łącznikiem, wysunięte znacznie przed lico elewacji ryzalitu. Budynek posiada zwartą trzykondygnacyjną bryłę, tynkowane elewacje z zachowaną skromną dekoracją architektoniczną w formie gzymsu podokapowego z konsolkami. W elewacji frontowej kaplicy, w kondygnacji piętra, znajduje się półkoliście zwieńczona

wnęka z figurą św. Józefa z Dzieciątkiem. Budynek dawnego lazaretu z kaplicą prezentuje formy architektury charakterystyczne dla epoki historyzmu z elewacjami nawiązującymi do klasycyzmu. Obecnie mieści się tam Dom Pomocy Społecznej.

Budynek mieszkalny i budynek gospodarczy przy ul. Marciniaka 2 w Śremie zbudowane zostały na pocz. XX w. Pierwszy z nich to budynek dwukondygnacyjny, podpiwniczony z dachem stromym i poddaszem użytkowym. We frontowej części znajduje się parterowa absyda zakończona tarasem. Ściany zbudowane zostały z cegły pełnej ceramicznej i otynkowane dwustronnie. Dach dwuspadowy, naczółkowy o konstrukcji drewnianej pokryto dachówką ceramiczną karpiówką. Dom spełnia funkcję administracyjno - mieszkalną, mieści w sobie siedzibę Powiatowego Zarządu Dróg i Poradni Psychologiczno - Pedagogicznej. Budynek gospodarczy to obiekt parterowy, zbudowany w konstrukcji szachulcowej na planie prostokąta. Jest niepodpiwniczony z dachem czterospadowym o konstrukcji drewnianej, kryty dachówką ceramiczną. Spełnia funkcję magazynową.

7. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego powiatu. Analiza szans i zagrożeń

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników, mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego - silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

- S - STRENGTHS, czyli silne strony,
- W - WEAKNESSES, czyli słabe strony,
- O - OPPORTUNITIES, czyli okazje,
- T - THREATS, czyli zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można - ze względu na ich pochodzenie - na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne - umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

Analizie poddano zachowania zabytków nieruchomości, ruchomych i dziedzictwa kulturowego na terenie powiatu. W najgorszej sytuacji są obiekty z niewyjaśnioną sytuacją prawną dotyczącą własności. W większości zespoły dworskie/pałacowe stanowią własność prywatną. Kościoły znajdujące się na terenie powiatu w dużej mierze są właściwie utrzymane, a ich stan techniczny jest zadowalający, poza kaplicą rodową w Manieczkach.

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

W większości z kościołów trwają lub zostały podjęte kompleksowe prace remontowo - konserwatorskie (w Mchach, Jaszkwie, w kościele poewangelickim pw. św. Padewskiego w Książu Wielkopolskim, w Włoskiejewkach, w kościele klasztorным pw. św. Ignacego Loyoli w Śremie). Na terenie powiatu śremskiego w dobrym stanie zachowane są cmentarze rzymskokatolickie, a w najlepszym z nich - cmentarze czynne. W stanie złym, zaniedbanym i zdewastowanym są cmentarze ewangelickie, gdzie w przypadku cmentarzy w Żabnie oraz Trąbinku właściwie można mówić o miejscu pocmentarnym. Charakterystycznym elementem krajobrazu są parki podworskie ze starym i zróżnicowanym drzewostanem. Stan 38 parków wpisanych do rejestru zabytków z terenu powiatu śremskiego jest bardzo zróżnicowany, jednak często stanowią one zaniedbany element krajobrazu wsi. Najbardziej zaniedbane są parki należące do właścicieli prywatnych. Wymagają przeprowadzenia inwentaryzacji drzewostanu oraz opracowania projektów rewitalizacji.

Zabytki stanowiące własność powiatu śremskiego w większości odznaczają się dobrym stanem zachowania. Regularnie przeprowadzane są remonty i naprawy.

Analizę SWOT można stosować do budowania planów strategicznych powiatu a także do wypracowania priorytetowych kierunków działań dostosowanych do osiągnięcia zamierzonych celów. Poniżej, w Tabeli nr 6, zestawiono czynniki analizy dla powiatu śremskiego, które mogą mieć wpływ na możliwości rewitalizowania dóbr kultury oraz ich ochronę.

Tabela nr 6. Analiza SWOT

CZYNNIKI ZEWNĘTRZNE I WEWNĘTRZNE MAJĄCE WPŁYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE W POWIECIE ŚREMskim	
MOCNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • otwartość i przychylność władz samorządowych; • środowisko przyrodnicze powiatu sprzyjające promowaniu na tym obszarze aktywnej rekreacji i sportu; • występujące formy prawne ochrony przyrody; • zachowane obiekty sakralne o wysokiej wartości kulturowej, dwory, pałace, zespoły pałacowo - parkowe oraz cmentarze; • zainteresowanie mieszkańców uczestnictwem w kulturze, zwłaszcza młodzieży i osób starszych; • oznakowane szlaki turystyczne - piesze, dydaktyczne, rowerowe; • aktywnie działające na terenie powiatu instytucje, organizacje i stowarzyszenia 	<ul style="list-style-type: none"> • niewystarczający stan zabezpieczenia zabytków i postępujący proces ich niszczenia; • niewystarczający stan środków finansowych na ochronę zabytków; • brak zaktualizowanych gminnych ewidencji zabytków oraz brak aktualnych Gminnych programów opieki nad zabytkami; • znikoma edukacja na temat ochrony dziedzictwa kulturowego; • niedostateczne wykorzystanie potencjału turystycznego; • niewystarczający poziom rozwoju infrastruktury kulturalnej i sportowej.

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

zajmujące się promowaniem kultury i dziedzictwa materialnego oraz muzeum.	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • rozwój współpracy między władzami gminy na terenie powiatu z władzami powiatu śremskiego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wykorzystanie walorów przyrodniczych i zasobów kulturowych dla rozwoju turystyki; • wzrost świadomości w widzeniu obiektu zabytkowego jako miejsca do życia i jako lokowanie kapitału; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • rozwój działalności gospodarczej o charakterze turystycznym na bazie dziedzictwa kulturowego; • zatrzymanie degradacji substancji zabytkowej i poprawa estetyki miejscowości; • zwiększenie technologicznych możliwości prezentowania i promowania oferty kulturalnej powiatu w otoczeniu; • uwzględnienie ochrony dziedzictwa kulturowego w planowaniu przestrzennym; • wzrost rangi aktywnego wypoczynku na terenie powiatu. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak jasnych i przejrzystych przepisów regulujących działania przy obiektach zabytkowych niewpisanych do rejestru zabytków; • brak realnych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • brak mechanizmów efektywnego wdrażania strategii, planów, programów itp.; • jednowymiarowe postrzeganie zasobów dziedzictwa kulturowego: wyłącznie poprzez pryzmat ich gospodarczego wykorzystania lub przeciwnie - jedynie jako zasobu historycznego; • nieuwzględnianie charakteru regionalnej architektury w nowych inwestycjach; • skomplikowane procedury w ubieganiu się o środki zewnętrzne skutkujące stosunkowo niewielkim wykorzystaniem środków z Unii Europejskiej, zwłaszcza przez osoby prywatne; • degradacja krajobrazu kulturowego w wyniku presji urbanistycznej.

8. Założenia programowe

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) podstawową rolę w zarządzaniu dziedzictwem kulturowym odgrywają gminy. Są one gospodarzem podległego im terenu i odpowiadają za wybór optymalnych kierunków rozwoju we wszystkich sferach życia. Ideą nadrzędną władz samorządowych w nawiązaniu do strategicznych dokumentów krajowych i wojewódzkich, jest zrównoważony rozwój i pod tym kątem określono cele wieloletniej polityki powiatowej. Niniejszy Program jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno- gospodarczego powiatu. Proponowane cele i zadania mają spowodować wyeksponowanie wartości związanych z tradycją i historią terenu powiatu i zwrócić uwagę na unikatowe wytwory materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz doprowadzić do wzrostu roli powiatu także jako ważnego ośrodka kulturowego na mapie regionu. Z drugiej strony ideą nadrzędną Programu jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością.

Cele i zadania sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4 - letni okres obowiązywania Programu. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze powiatu sprawozdania z częściowego wykonania Powiatowego programu opieki nad zabytkami. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji programu, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania Programu oraz efektywność ich wykonania.

Spośród celów określonych w art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, jako główne dla realizacji Powiatowego programu opieki nad zabytkami powiatu śremskiego przyjęte zostały:

1. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
2. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
3. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych, edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

Realizacja wyżej wymienionych celów odbywać się będzie poprzez następujące zadania:

- **Rewitalizacja obiektów zabytkowych:**
 - udzielanie na wniosek zainteresowanych podmiotów dotacji z budżetu powiatu na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków, co wpłynie na zahamowanie procesu degradacji zabytków i na poprawę ich stanu zachowania; zasady udzielania dotacji określone zostały w uchwale z dnia 30 stycznia 2008 r. nr XVII/120/08 Rady Powiatu w Śreмі w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

rejestrze zabytków; dotacja może być udzielona każdemu, kto jest właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru zabytków, znajdującego się na terenie powiatu śremskiego;

- prowadzenie prac konserwatorskich restauratorskich i robót budowlanych przy obiektach zabytkowych nieruchomości będących własnością powiatu; zabezpieczenie i utrzymanie tych obiektów oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie, korzystanie z nich w sposób zapewniający zachowanie ich wartości. Realizacja tego zadania odbywać się będzie w ramach środków przewidzianych na ten cel w budżecie powiatu śremskiego;

- w okresie obowiązywania programu planuje się przeprowadzić modernizację pomieszczeń w części budynku przy ul. Marciniaka 2 w Śremie, w której znajduje się Poradnia Psychologiczno - Pedagogiczna. Ponadto planuje się przeprowadzić modernizację piwnicy i pracowni w Zespole Szkół Ogólnokształcących w Śremie, a także ogrodzenia i małej architektury na boisku Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Śremie przy ul. Poznańskiej 11.

- **Dostęp do informacji na temat źródeł finansowania ochrony zabytków:**
 - wspieranie właścicieli i dysponentów obiektów zabytkowych w procesie korzystania z funduszy Unii Europejskiej w zakresie opieki nad zabytkami poprzez bieżące zamieszczanie na stronie internetowej powiatu dostępnych samorządowi informacji dot. możliwości pozyskiwania zewnętrznych środków finansowych, ułatwiających właścicielom oraz zarządom obiektów zabytkowych terminowe i prawidłowe składanie stosownych wniosków.
- **Wspieranie na wniosek zainteresowanych podmiotów przedsięwzięć samorządów gminnych związanych z rozwojem infrastruktury turystycznej:**
 - wspieranie podejmowanego przez gminy zagospodarowania miejsc atrakcyjnych turystycznie, m.in. szlaków kulturowych, ścieżek edukacyjnych, tras rowerowych, przystani żeglarskich itp.;
 - promowanie istniejących szlaków turystycznych i ścieżek rowerowych przebiegających w pobliżu obiektów zabytkowych.
- **Edukacja i podnoszenie świadomości społeczeństwa w zakresie ochrony zabytków:**
 - rozwijanie działalności edukacyjnej poprzez współdziałanie z samorządami, organizacjami pozarządowymi i instytucjami, popularyzującej ochronę zabytków, kulturę, regionalne tradycje;
 - wydawanie materiałów, publikacji, folderów dotyczących zabytków w powiecie oraz wspieranie wydawania niekomercyjnych niskonakładowych wydawnictw (katalogów, przewodników, albumów, widokówek, kalendarzy i innych wydawnictw prezentujących środowisko kulturowe powiatu);
 - upowszechnianie wiedzy o zasobach kulturowych i przyrodniczych powiatu, a także o jego walorach turystycznych na stronie internetowej powiatu: www.powiat-srem.pl oraz w innych dostępnych środkach masowego przekazu;
 - wprowadzanie tematyki opieki nad zabytkami i historii regionu do zajęć szkolnych poprzez organizowanie lekcji popularyzujących historię powiatu oraz zabytki znajdujące się na jego terenie;

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

- nagłaśnianie i informowanie lokalnej społeczności o ważnych odkryciach konserwatorskich i archeologicznych w celu budowania tożsamości historycznej oraz kreowania właściwych zachowań wobec dziedzictwa kulturowego
 - organizacja imprez z zakresu kultury propagujących historię i tradycję o charakterze ponadgminnym oraz upowszechnianie kultury w trybie ustawy o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie;
 - aktywna współpraca z mediami i innymi podmiotami w celu promocji zabytków oraz upowszechniania działań związanych z opieką na zabytkami;
 - wspieranie aktywności lokalnej mającej na celu ochronę zabytków, wspieranie działań oraz współpraca z organizacjami pozarządowymi działającymi w sferze ochrony zabytków.
- **Działania związane z opieką nad zabytkami:**
 - ustanawianie przez Starostę na wniosek Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków społecznych opiekunów zabytków, prowadzenie listy społecznych opiekunów zabytków, wydawanie osobom fizycznym legitymacji społecznego opiekuna zabytków, wydawanie zaświadczeń osobom prawnym lub innym jednostkom organizacyjnym nieposiadającym osobowości prawnej, pełniącym funkcję społecznego opiekuna zabytków;
 - umieszczanie przez Starostę w porozumieniu z Wielkopolskim Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, na obiekcie zabytkowym nieruchomości wpisanej do rejestru zabytków, znaku informującego o tym, że zabytek ten podlega ochronie;
 - powiat śremski nie posiada opracowanego powiatowego planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i szczególnych zagrożeń. Prace nad opracowaniem tego dokumentu są w toku, program zostanie przyjęty przez Radę Powiatu w Śremie i będzie corocznie aktualizowany.

9. Instrumentarium realizacji Powiatowego programu opieki nad zabytkami

Powiatowy program opieki nad zabytkami realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych w nim priorytetów. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno - prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym Programie będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **Instrumenty prawne, instytucjonalne i społeczne**

W realizacji Powiatowego programu opieki nad zabytkami wykorzystane zostaną instrumenty prawne wynikające z ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz dokumenty wydawane przez Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Realizacja Programu odbywać się będzie poprzez struktury samorządu powiatowego oraz współpracę władz powiatu z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków, a także innymi podmiotami i jednostkami samorządu terytorialnego. Proces monitorowania realizacji powiatowego programu opieki nad zabytkami realizowany będzie przez Wydział Oświaty

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

Kultury, Sportu i Promocji Powiatu Starostwa Powiatowego w Śremie. Współdziałanie władz powiatu z właścicielami i posiadaczami zabytków oraz szkołami i organizacjami pozarządowymi zmierzać będzie do edukacji i wytworzenia w świadomości lokalnej potrzeby ochrony dziedzictwa kulturowego.

- **Instrumenty finansowe**

Finansowanie ochrony i opieki nad zabytkami podzielić można na:

- źródła publiczne - budżet państwa, budżety jednostek samorządu terytorialnego, środki pochodzące z funduszy Unii Europejskiej. Rada Powiatu w Śremie w uchwale budżetowej corocznie określać będzie środki finansowe przeznaczone na dotacje na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków,
- źródła prywatne - środki osób fizycznych i prawnych, stowarzyszeń, fundacji, organizacji pozarządowych itp.

10. Źródła finansowania Powiatowego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, tj. osób fizycznych, jednostek organizacyjnych, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

- Źródła krajowe:
 - dotacje Ministra Kultury;
 - dotacje Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków;
 - dotacje wojewódzkie i powiatowe;
 - dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny;
 - Fundusz Termomodernizacji i Remontów;
 - Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa;
 - programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego;
 - promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- Źródła zagraniczne:
 - źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych;
 - źródła pozaunijne - Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

10.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.) dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub posiadającej taki zabytek w trwałym zarządzie. Udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu;

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru;
- zakup i montaż instalacji przeciwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru, udzielonych przez ministra do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

- **Dotacje Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków**

Dotacje Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków reguluje ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. 2014 poz. 1446, ze zm.). Dotacje są udzielane w celu poprawy stanu zachowania zabytków poprzez ochronę i zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, konserwację i rewaloryzację zabytków, udostępnianie zabytków na cele publiczne. Kwalifikują się prace prowadzone przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, realizowane bez udziału środków europejskich. Planowane w roku udzielenia dotacji lub prowadzone w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (refundacja). Uprawnionymi wnioskodawcami są jednostki posiadające tytuł prawny do zabytku wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego.

Zasady udzielania dotacji:

- dofinansowanie może obejmować jedynie nakłady konieczne na prace określone w art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
- dofinansowanie może być udzielone do wysokości 50 % nakładów koniecznych. W wyjątkowych wypadkach (wyjątkowa wartość historyczna, artystyczna lub naukowa obiektu, wymagane przeprowadzenie złożonych technologicznie robót, stan zachowania zabytku wymaga natychmiastowej interwencji) dofinansowanie może stanowić 100 % wartości robót.

- **Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego** - udzielane są na podstawie uchwały Sejmiku Województwa Wielkopolskiego nr XVIII/475/2016 z dnia 25 kwietnia 2016 r. Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego - ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. O dotację może ubiegać się podmiot posiadający tytuł prawny do zabytku

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

położonego lub znajdującego się na obszarze województwa wielkopolskiego. Z budżetu Województwa Wielkopolskiego mogą być udzielane dotacje celowe na prace lub roboty przy zabytku dostępnym publicznie, posiadającym istotne znaczenie historyczne, artystyczne lub kulturowe. Dotacja może zostać udzielona do 70% ogółu nakładów na prace lub roboty. W uzasadnionych przypadkach, gdy zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową lub gdy wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych, a także w sytuacji, gdy konieczne jest niezwłoczne podjęcie prac lub robót, może być udzielona dotacja do 100 % nakładów. Podstawą udzielenia dotacji jest prawidłowo złożony wniosek wraz z kompletem załączników. Kopie załączników należy potwierdzić na każdej stronie za zgodność z oryginałem wraz z wpisaniem daty potwierdzenia. Po przyznaniu dotacji Województwo Wielkopolskie zawiera umowę z beneficjentem, który zobowiązany jest do wykonania dotowanych prac w danym roku.

- **Dotacje z budżetu powiatu śremskiego** - udzielane są na podstawie uchwały nr IX/79/2015 Rady Powiatu w Śreмі z dnia 28 sierpnia 2015 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Wysokość środków przeznaczonych na dotacje, o których mowa w ust. 1, określa co roku uchwała w sprawie budżetu powiatu śremskiego. O dotację mogą ubiegać się osoby fizyczne lub jednostki organizacyjne posiadające tytuł prawny do zabytku, wynikający z prawa własności, użytkowania wieczystego, trwałego zarządu, ograniczonego prawa rzeczowego albo stosunku zobowiązaniowego. Wnioski o dotację składa się do Zarządu Powiatu w Śreмі w terminie od stycznia do końca lutego każdego roku.
- **Dotacje Ministra Administracji i Cyfryzacji - fundusz kościelny**

Środki Funduszu Kościelnego można przeznaczyć na remonty i konserwacje obiektów sakralnych o wartości zabytkowej (art. 9 ust. 1 ustawy z dnia 20 marca 1950 i § 1 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1990 r. w sprawie rozszerzenia celów Funduszu Kościelnego, Dz. U. nr 61 poz. 354). Dotacja mogą być objęte podstawowe prace zabezpieczając obiekt: remonty dachów, stropów, ścian i elewacji, osuszanie, odgrzybianie, izolacja, wymiana stolarki okiennej i drzwiowej, instalacji elektrycznej, odgromowej, przeciwłamaniowej i przeciwpożarowej.
- **Fundusz Termomodernizacji i Remontów**

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych

i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwane przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilane ze środków budżetu państwa.

- **Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa**

Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa została powołana przez Sejm RP ustawą z dnia 2 lipca 1947 r. Rada Ochrony Pamięci Walk i Męczeństwa jest jedynym w Polsce organem państwowym inicjującym i koordynującym działalność związaną z upamiętnianiem historycznych wydarzeń i miejsc oraz postaci w dziejach walk i męczeństwa narodu polskiego w kraju i zagranicą, a także walk i męczeństwa innych narodów na terytorium Polski. Istnieje możliwość ubiegania się o dofinansowanie prac remontowych na cmentarzach, kwaterach i mogiłach wojennych oraz na wykonanie pomników, tablic pamiątkowych lub remonty już istniejących upamiętnień.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)**

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych. W oparciu o Wspólną Strategię działania Narodowego Funduszu i wojewódzkich funduszy ochrony środowiska i gospodarki wodnej na lata 2013 - 2016 z perspektywą do 2020 r., realizuje politykę ochrony środowiska w Polsce. Służą temu stabilne przychody, doświadczony kadry oraz wypracowane formy współpracy z beneficjentami.

Wyznaczony cel generalny Strategii działania NFOŚiGW: „Poprawa stanu środowiska i zrównoważone gospodarowanie jego zasobami przez stabilne, skuteczne i efektywne wspieranie przedsięwzięć i inicjatyw służących środowisku”, który realizowany jest w ramach czterech priorytetów:

- Ochrona i zrównoważone gospodarowanie zasobami wodnymi;
- Racjonalne gospodarowanie odpadami i ochrona powierzchni ziemi;
- Ochrona atmosfery;
- Ochrona różnorodności biologicznej i funkcji ekosystemów.

- **Program Dom Kultury+**

Organizatorem Programu Dom Kultury+ jest Narodowe Centrum Kultury, który realizowany jest zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu Narodowego Centrum Kultury Kultura - Interwencje jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym. Pilotażowa edycja programu odbyła się w 2013 r.

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura - Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Bardzo Młoda Kultura. Wieloletni program wspierania edukacji kulturowej**

Celem wieloletniego programu realizowanego w ramach Paktu dla Kultury przez Narodowe Centrum Kultury jest budowanie systemowych rozwiązań wzmacniających stymulowanie kreatywności i edukacji kulturowej przez 16 podmiotów wyłonionych w drodze konkursu - po jednym z każdego województwa.

Podstawowym celem Programu jest wspieranie edukacji kulturowej w Polsce. Cel ten będzie urzeczywistniany przez realizację całego szeregu zadań pośrednich. Realizacja zadania odbywa się na terenie Rzeczypospolitej Polskiej w latach 2016 - 2018. O dofinansowanie w ramach programu mogą się ubiegać samorządowe instytucje kultury. Przy realizacji zadania wskazane jest nawiązanie współpracy poprzez zawarcie porozumienia lub utworzenie konsorcjum z następującymi podmiotami:

- kuratoriami oświaty, centrami i ośrodkami doskonalenia nauczycieli;
- publicznymi i/lub niepublicznymi instytucjami oświatowo - wychowawczymi;
- organizacjami pozarządowymi;
- instytucjami kultury;
- innymi podmiotami działającymi na polu edukacji kulturowej w województwie.

Każdy z wnioskodawców będzie mógł ubiegać się o dotację w wysokości od 300 do 900 tysięcy złotych na trzyletni okres realizacji programu, a także wsparcie organizacyjne i merytoryczne od powołanego przez NCK zespołu zajmującego się obsługą programu. W ramach programu odbywać się będą doroczne spotkania wszystkich beneficjentów, w trakcie których będą się dzielić doświadczeniami i poszukiwać wspólnie rozwiązań.

10.2. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

- **Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego**

Miejsca Pamięci Narodowej - to nowy priorytet w ramach Programów ogłoszonych przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Jego celem jest wspieranie samorządów w zapewnianiu stabilnej opieki nad najważniejszymi miejscami pamięci, stanowiącymi materialne świadectwo wydarzeń kluczowych dla narodowej tożsamości.

W skład Programów Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w ramach dziedzictwa kulturowego wchodzi:

- Ochrona zabytków,
- Wspieranie działań muzealnych,
- Kultura ludowa i tradycyjna,
- Ochrona dziedzictwa kulturowego za granicą,
- Ochrona zabytków archeologicznych,
- Ochrona i cyfryzacja dziedzictwa kulturowego,
- Miejsca Pamięci Narodowej.

- **Program „Infrastruktura kultury”**

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

- **Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne**

Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego udziela dotacji na badania archeologiczne zgodnie z przyjętym Rozporządzeniem z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

Rozporządzenie określa warunki i tryb udzielania oraz rozliczania dotacji na:

- 1) badania archeologiczne prowadzone ze względu na planowane albo realizowane:
 - a) roboty budowlane przy zabytku nieruchomym wpisanym do rejestru zabytków lub objętym ochroną konserwatorską na podstawie ustaleń miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego lub znajdującym się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
 - b) roboty ziemne lub zmianę charakteru dotychczasowej działalności na terenie, na którym znajdują się zabytki archeologiczne, co może doprowadzić do przekształcenia lub zniszczenia zabytku archeologicznego.
- 2) wykonanie dokumentacji badań archeologicznych, o których mowa w pkt. 1.

Dotację na przeprowadzenie badań archeologicznych otrzymać może osoba fizyczna lub jednostka organizacyjna zamierzająca realizować te działania, w przypadku gdy koszt planowanych badań archeologicznych i ich dokumentacji będzie wyższy niż 2% kosztów

planowanych do przeprowadzenia działań. Zasady udzielania określone są w art. 82a i 82b ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz w rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 stycznia 2014 r. w sprawie dotacji na badania archeologiczne.

10.3. Środki europejskie

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków odbywa się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego.

- **Mechanizm Finansowy Europejskiego Obszaru Gospodarczego (EOG)**

W latach 2009 - 2014 działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego otrzymały wsparcie w wysokości około 60 000 000 euro w ramach europejskiego dziedzictwa kulturowego dzięki Mechanizmowi Norweskiemu oraz Europejskiemu Obszarowi Gospodarczemu przez priorytet dotyczący promowania różnorodności kulturowej i artystycznej. Z udostępnionych przez Punkt Informacyjny Ministerstwa Infrastruktury i Rozwoju materiałów nt. funduszy norweskich i EOG wynika, że kolejne środki w ramach tego funduszu będą dostępne na podobnych - do istniejących - zasadach i priorytetach wsparcia.

- **Regionalny Program Operacyjny Województwa Wielkopolskiego 2014 - 2020**

Komisja Europejska w dniu 12 lutego 2015 r. przyjęła programy operacyjne na lata 2014 - 2020 dla dziewięciu polskich województw, w tym dla województwa wielkopolskiego.

Program składa się z 10 Osi Priorytetowych. W ramach Osi priorytetowej IV. Środowisko, Działanie 4.4. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego, wyznaczono następujące poddziałania oraz cele:

Poddziałanie 4.4.1. Inwestycje w obszarze dziedzictwa kulturowego regionu;

Poddziałanie 4.4.2. Wydarzenia kulturalne;

Poddziałanie 4.4.3. Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego w ramach ZIT i OSI.

Cel tematyczny: Zachowanie i ochrona środowiska naturalnego oraz wspieranie efektywnego gospodarowania zasobami;

Priorytet inwestycyjny: 6c Zachowanie, ochrona, promowanie i rozwój dziedzictwa naturalnego i kulturowego.

Cel szczegółowy działania: Zwiększona atrakcyjność obiektów kultury regionu poprzez interwencje skierowane na inwestycje chroniące ich stan.

- **Działania LEADER**

Dodatkowo w środkach UE kierowanych do Polski przez EFRROW dofinansowania na inicjatywy związane z ochroną dziedzictwa i podtrzymaniem tradycji kulturowych można szukać w ramach działania 7.15 LEADER (PROW), definiowanego jako podejście oddolne, mające na celu rozwój lokalny kierowany przez lokalną społeczność. LEADER może być realizowany na obszarach wiejskich, przez które rozumieć należy tereny całego kraju, z wyłączeniem obszaru miast o liczbie mieszkańców większej niż 20 000 osób. Dla danego obszaru na terenach wiejskich, zamieszkanego przez minimum 30 000 lub maksimum 150 000 mieszkańców, powstać powinna tzw. Lokalna Strategia Rozwoju (LSR) zawierająca wszelkie aspekty charakterystyczne dla danego terenu i zamieszkującej go ludności, które mogą przyczynić się do rozwoju gospodarczego, turystycznego, społecznego i kulturowego tego obszaru. LSR będzie realizowana na obszarze obejmującym przynajmniej dwie gminy, których tereny stanowią (bądź zawierają) obszary wiejskie, dla których utworzona zostanie tzw. Lokalna Grupa Działania (LGD).

Działania określonych celów szczegółowych, do których należą między innymi:

- wzmocnienie kapitału społecznego, w tym z wykorzystaniem rozwiązań innowacyjnych i wspieranie partycypacji społeczności lokalnej w realizacji Lokalnej Strategii Rozwoju;
- rozwój przedsiębiorczości, z wyłączeniem świadczenia usług rolniczych;
- rozwój produktów lokalnych;
- zachowanie dziedzictwa lokalnego;
- rozwój ogólnodostępnej i niekomercyjnej infrastruktury: turystycznej, rekreacyjnej lub kulturalnej.

11. Wydatki powiatu śremskiego związane z ochroną zabytków

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zdaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd powiatowy powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

- 1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest powiat śremski;
- 2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze powiatu śremskiego.

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

Powiat śremski jest właścicielem (posiada tytuł prawny) 6 obiektów wpisanych do rejestru:

1. budynek dawnego starostwa, ob. Starostwo Powiatowego przy ul. Mickiewicza 17 w Śremie;
2. gmach dawnego gimnazjum w Śremie wraz z salą gimnastyczną przy ul. Poznańskiej 11;
3. zespół dworski w Grzybnie (dwór i park);
4. zespół pałacowy w Psarskim (pałac i park);
5. budynek lazaretu przy ul. Farnej 16 w Śremie wraz z przylegającą od strony południowo - zachodniej kaplicą przyszpitalną, ob. Dom Pomocy Społecznej;
6. dom przy ul. Marciniaka 2 w Śremie.

Powiat jako właściciel tych zabytków jest ustawowo zobligowany do opieki nad tymi obiektami, utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji.

Powiat śremski co roku z budżetu udziela dotacji na podstawie przyjętej uchwały nr IX/79/2015 Rady Powiatu w Śremie z dnia 28 sierpnia 2015 r. w sprawie zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Wykaz udzielonych dotacji przez Starostwo Powiatowe w Śremie w latach 2012 - 2016 został przedstawiony poniżej, w Tabeli nr 7.

Tabela nr 7. Wykaz dotacji udzielonych przez Starostwo Powiatowe w Śremie w latach 2012 - 2016

ROK	WNIOSKODAWCA	OBIEKT	CEL DOTACJI	WYSOKOŚĆ DOTACJI (zł)
2012	Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP Wniebowziętej w Śremie	prospekt organowy w kościele pw. NMP Wniebowziętej w Śremie	Konserwacja i restauracja prospektu organowego obejmująca pełną rekonstrukcję w zakresie ubytków polichromii, oczyszczenie i usunięcie nawarstwień srebrzeń, a także rekonstrukcję brakujących elementów struktury obiektu.	12 500,00
	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Jakuba Apostoła w Błażejewie	kościół pw. św. Jakuba Apostoła w Błażejewie	Wymiana stolarki okiennej i drzwiowej w kościele	7 500,00 - dotacja zwrócona
2013	Parafia Rzymskokatolicka pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej w Mórce	kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej w Mórce	Remont dachu kościoła	114 100,00
	Parafia Rzymskokatolicka	kościół pw. św. Wawrzyńca w	Sporządzenie ekspertyzy technicznej konstrukcji i	10 900,00

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

	pw. św. Michała Archaniola w Dolsku	Dolsku	posadowienia kościoła pw. św. Wawrzyńca w Dolsku oraz wykonanie projektu budowlanego na zabezpieczenie obiektu przed możliwością wystąpienia katastrofy budowlanej	
	Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP. Niepokalanie Poczętej we Włościejewkach	kościół pw. NMP. Niepokalanie Poczętej we Włościejewkach	remont dachu kościoła	15 000,00
2014	Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP Wniebowziętej w Śremie	Kościół pw. NMP Wniebowziętej w Śremie	Renowacja części elewacji północnej kościoła od strony cmentarza	100 000,00
	Ognisko Towarzystwa Krzewienia Kultury Fizycznej „Sokół: - Śrem	Kręgielnia	Wymiana pokrycia dachu wraz z wymianą stolarki okiennej i drzwiowej	12 000,00
	Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP Wniebowziętej w Mórce	Kościół pw. NMP Wniebowziętej w Mórce	Prace remontowo-konserwatorskie przy ławach fundamentowych kościoła	40 000,00
	Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP Niepokalanie Poczętej we Włościejewkach	Kościół pw. NMP Niepokalanie Poczętej we Włościejewkach	Remont południowej połaci dachu nad nawą oraz remont dachu kaplicy kościoła	15 000,00
	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Antoniego Padewskiego w Książu Wlkp.	Kościół pw. św. Antoniego Padewskiego w Książu Wlkp.	Wymiana posadzki w kościele	30 000,00
	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Marcina biskupa w Mchach	Kościół pw. św. Marcina biskupa w Mchach	Prace wykonane w 2013 r.: rewitalizacja ogrodzenia przy kościele wraz z zespołem wyjściowym	15 000,00
	Parafia	Kościół pw. św.	Wymiana pokrycia dachowego	40 000,00

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

	Rzymskokatolicka pw. Św. Michała Archaniola w Dolsku	Michała Archaniola w Dolsku	wraz ze wzmocnieniem i częściową wymianą więźby dachowej nad zakrystią	
2015	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Andrzeja Apostoła w Iłówcu	Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła w Iłówcu	Remont dachu kościoła	10 000,00
	Zakład Pielęgnacyjno-Opiekuńczy ul. Promenada 7 63-100 Śrem	Kościół poklasztorny pw. św. Ignacego Loyoli przy Zakładzie Pielęgnacyjno-Opiekuńczym w Śremie	Prace konserwatorskie ołtarza głównego kościoła poklasztornego pw. św. Ignacego Loyoli przy Zakładzie Pielęgnacyjno-Opiekuńczym w Śremie	30 000,00
	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Michała Archaniola w Dolsku	Kościół pw. św. Wawrzyńca w Dolsku	Wykonanie projektu budowlanego na przywrócenie do użytkowania kościoła pw. św. Wawrzyńca w Dolsku, obejmującego odbudowę zakrystii, wymianę drzwi wejściowych i bocznych oraz położenie posadzki	10 000,00
	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Marcina biskupa w Mchach	Kościół pw. św. Marcina Biskupa w Mchach	Przebudowa instalacji elektrycznej w kościele pw. św. Marcina biskupa w Mchach	20 000,00
	Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP Wniebowziętej w Mórce	Kościół pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej w Mórce	Prace budowlano-konserwatorskie przy ławach fundamentowych kościoła pw. Najświętszej Marii Panny Wniebowziętej w Mórce - II etap	50 000,00
	Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Andrzeja Apostoła w Iłówcu	Kościół pw. św. Andrzeja Apostoła w Iłówcu	Zabiegi renowacyjne tynków na ścianach zewnętrznych kościoła pw. św. Andrzeja Apostoła w Iłówcu oraz konserwacja elementów drewnianych wieży kościoła	10 000,00
	2016	Zakład Opiekuńczo-Leczniczy Samodzielny Publiczny Zakład Opieki Zdrowotnej w Śremie	rzeźby: NMP Niepokalanie Poczęta oraz Najświętsze Serce Jezusa	Prace konserwatorskie rzeźb: NMP Niepokalanie Poczęta oraz Najświętsze Serce Jezusa

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020

Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Marcina Biskupa w Mchach	kościół pw. św. Marcina Biskupa w Mchach	Malowanie kościoła pw. św. Marcina Biskupa w Mchach wraz z renowacją sztukaterii sklepienia nawy i prezbiterium	15 000,00
Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Andrzeja Apostoła w Iłówcju	kościół pw. św. Andrzeja Apostoła w Iłówcju	Malowanie wnętrza kościoła pw. św. Andrzeja Apostoła w Iłówcju	15 000,00
Parafia Rzymskokatolicka pw. św. Michała Archaniola w Dolsku	kościół filialny pw. św. Wawrzyńca w Dolsku	Odbudowa zakrystii kościoła filialnego pw. św. Wawrzyńca w Dolsku - etap I	16 785,00
Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP Wniebowziętej w Śremie	kościół filialny pw. Narodzenia NMP w Śremie	Remont pokrycia dachowego kościoła filialnego pw. Narodzenia NMP w Śremie - etap I	40 000,00
Parafia Rzymskokatolicka pw. NMP Wniebowziętej w Mórce	kościół pw. NMP Wniebowziętej w Mórce	Wykonanie nowej posadzki w budynku kościoła pw. NMP w Mórce	100 000,00

Podsumowanie

Powiatowy program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2017 - 2020 wytycza kierunki polityki władz samorządowych w tak ważnych kwestiach jak ochrona i promocja lokalnych cech kulturowych.

Ważnym elementem przyjętego dokumentu jest rozwój i promocja walorów turystycznych powiatu, z wykorzystaniem w tym celu obiektów zabytkowych, bogactwa przyrody oraz regionalnej tradycji.

Przyjęty dokument akcentuje rolę powiatu w zachowaniu unikatowych cech obiektów zabytkowych oraz lokalnej specyfiki budowlanej poprzez uwzględnianie w planach zagospodarowania przestrzennego zagadnień związanych z ochroną zabytków.

Program podkreśla rolę całej społeczności lokalnej - właścicieli i użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, jednostek organizacyjnych powiatu, władz samorządowych oraz wszystkich mieszkańców w zachowaniu miejscowego dziedzictwa kulturowego.

12. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami;
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.;
3. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach;
4. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym;
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r.- Prawo budowlane;
6. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. - Prawo ochrony środowiska;
7. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody;
8. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
9. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej;
10. Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie;
11. Ustawa z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach;
12. Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach;
13. Ustawa z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej;
14. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem;
15. Rozporządzenie Ministra Kultury z dnia 6 czerwca 2005 r. w sprawie udzielania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków;
16. Materiały udostępnione przez Starostwo Powiatowe w Śremit;
17. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu;
18. Program opieki nad zabytkami powiatu śremskiego na lata 2011 - 2014;
19. www.powiat-srem.pl;
20. www.brodnica.net.pl;
21. www.dolsk.pl;
22. www.ksiaz-wlkp.pl;
23. www.srem.pl;
24. www.zabytkotechniki.pl;
25. www.nid.pl;
26. www.nimoz.pl;
27. www.stat.gov.pl/gus;
28. www.isap.sejm.gov.pl;
29. www.wikipedia.pl.

13. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie powiatu śremskiego;
2. Tabela nr 2. Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków na terenie powiatu śremskiego;
3. Tabela nr 3. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków na terenie powiatu śremskiego;
4. Tabela nr 4. Stan opracowanych gminnych ewidencji zabytków oraz Gminnych program opieki nad zabytkami na terenie powiatu śremskiego;
5. Tabela nr 5. Stanowiska archeologiczne zewidencjonowane i wpisane do rejestru zabytków na terenie powiatu śremskiego;
6. Tabela nr 6. Analiza SWOT;
7. Tabela nr 7. Wykaz dotacji udzielonych przez Starostwo Powiatowe w Śremie w latach 2012 - 2016.